

REFORMACIJA IN PROTIREFORMACIJA
NA TLEH LOŠKEGA GOSPOSTVA

Z reformacijskimi problemi v Loki sta se dotlej v večji meri ukvarjala A. Dimitz¹ in O. Hegemann.² Dimitz je črpal predvsem gradivo iz stanovskega in vicedomskega arhiva v Ljubljani, ki se je nanašalo v glavnem na čas od 1585 do 1587. Hegemann je zajel v glavnem isti čas, vendar je razširil uporabo arhivalnega gradiva. Medtem ko Hegemann na osnovi v Ljubljani ohranjenih virov ne prinaša kaj posebno novega, saj je imel Dimitz v rokah marsikaj, kar se je v naslednjih letih izgubilo, močno dopolnjuje sliko na osnovi dunajskih in münchenskih arhivalij. Naslanja se predvsem na obsežno poročilo iz 1586, ki ga hrani dunajski Staatsarchiv, in na instrukcije škofa Ernesta iz 1588, ki jih je našel v Hauptstaatsarchivu v Münchnu; pač pa toži, da ni našel nič ustreznega ne v obeh graških arhivih ne v nadškofijskem arhivu v Münchnu kakor tudi ne v Loki. Na podlagi teh arhivalij je obsežneje obdelal leti 1585—1586, medtem ko mu je ostal ostali čas v glavnem nejasen in zavit v temo. Ni mu bilo namreč znano gradivo, ki ga hrani Kreisarchiv v Münchnu in ki obsega dragocene podatke zlasti za sedemdeseta leta 16. stoletja, še v izdatnejši meri pa prav do podrobnosti čas od 1585 do 1589. Na podlagi tega gradiva je mogoče dobiti jasen vpogled v potek verske borbe ne samo za mesto, marveč tudi za loško podeželje, ki ga je protestantizem tudi delno pritegnil v svoje vrste.

Na *prve omembe protestantizma* na tleh loškega gospostva naletimo že 1526, torej neposredno po 1525, ko so se pojavili prvi dokazi o protestantizmu na Kranjskem.³ Takrat je namreč Baltazar Siegesdorfer, loški kašcar, poročal škofu Filipu, da se nekatere osebe čedalje bolj ogrevajo za luteranstvo in luteranske pridige, da jedo meso ob petkih in drugih zapovedanih postnih dneh ter da ga je loški župnik večkrat prosil, naj bi mu pomagal zatreti to gibanje. Vsekakor se Baltazar Siegesdorfer ni znal prav znajti, ker je prosil škofa za navodila, da ne bi ukrenil ne preveč ne premalo.⁴ Negotovost vodilnega loškega nameščenca ne preseneča, saj je znano, da samo vodstvo freisinške škofije tedaj ni bilo trdno katoliško razgledano, na kar kaže n. pr. tožba loškega župnika iz 1639, ki sodi, da so 1559 popisali posest starološke župnije luteranski freisinški komisarji.⁵ Seveda verska zmeda ni bila tolikšna, da ne bi zemljiško gospostvo znalo zavzeti stališča n. pr. do sekte prekrščevalcev, ki se je iz Nemčije širila tudi na naše ozemlje in je izvajala iz verskega nauka o evangelijski enakosti tudi zahtevo po družbeni enakosti vseh ljudi.⁶ V Filipovih konceptnih pismih najdemo iz leta 1531 osnutek neodposlanega, loškemu župniku naslovljenega pisma, v katerem na cesarjevo pobudo ukazuje župniku, naj nastopi proti tistim

v župniji, ki bi sledili temu nauku.⁷ Podoben koncept pisma je ohranjen iz istega leta; naslovljen je na oskrbnika in se sklicuje na cesarjev generalni mandat, naj oskrbniki pazijo, da se sekta prekrščevalcev ne ugnezdi na novo; kolikor je pa že razširjena, je ne smejo trpeti; kdor bi pri njej vztrajal, ga je treba kaznovati.⁸ Na edino sled tega gibanja na tleh loškega gospostva naletimo v viru iz 1536, v skladu s katerim je bil zaradi zvez s prekrščevalci v loškem stolpu štiri dni zaprt Veidt Schneider.⁹

Kako malo važnosti je sicer zemljiško gospostvo polagalo na protestantsko gibanje na tleh loškega gospostva, je razvidno iz tega, da iz sodobnih virov vse do sedemdesetih let 16. stoletja ni o tem gibanju nič razbrati. O širjenju protestantizma v tem razdobju najdemo sledove šele v naslednjih desetletjih. Tako govori vir iz 1586, da je pred 45 leti privedel Pavla Junaverja v novo vero kaplan Primož.¹⁰ Iz zasliševanj 1573 se da razbrati, da se je luteransko gibanje začelo širiti v večji meri v Loki nekako v začetku šestdesetih let 16. stoletja, ko se je spričo kuge v Ljubljani preselilo vodstvo dežele v Loko. S seboj so pripeljali tudi predikante. Deželni odborniki so hoteli pri loškem župniku izposlovati, da bi smeli po njegovi službi božji v cerkvi sv. Jakoba imeti svojo luteransko pridigo, česar župnik ni dovolil. Odborniki so se sicer vdali, pač pa je luteranski predikant opravljal bogoslužje po loških hišah.¹¹ Tedaj ni nihče nasprotoval, da se verniki ne bi smeli udeleževati luteranskih verskih obredov.¹² Sicer je pa glede obredov vladala velika nejasnost celo v izrazito katoliških vrstah. Iz kasnejših zasliševanj je razvidno, da so celo veliki poborniki za katoliško vero v tem času opravljali marsikateri obred v obliki, ki je bila v kasnejši dobi ostro zabranjena. Tako je n. pr. kaplan Urban Wurtzer, ki je bil tako odločen v protireformacijski borbi, delil med mašo obhajilo pod obema podobama.¹³ Pa tudi predikantom je bilo v tem razdobju še marsikaj dovoljeno; tako je n. pr. 1570 pri pogrebu člana rodbine Siegesdorfer predikant pridigal na katoliškem pokopališču.¹⁴

Nov veter je zajel loško gospostvo za vlade freisinškega škofa Ernesta, ki je po odpovedi škofa Morica še kot deček zasedel škofovsko mesto (roj. 1554) leta 1566 in je ostal na tem položaju do smrti 1612. Bil je sin bavarskega vojvode Albrehta.¹⁵ Potekal je iz jezuitske šole in je kot odločen pobornik katoliške vere v teku let pridobil še vrsto škofij (Hildesheim, Köln, Lüttich, Münster).¹⁶ Katoliška vnema gospodarja nad loškim gospostvom je naletela na različen odmev pri činiteljih, s katerimi je bilo treba računati na tem območju.

Deželni knez je bil iz rodbine Habsburžanov. Ti so ostali zvesti katoliški veri, kar jim je v veliki meri narekovala obramba proti Turkom, za katero je mnogo žrtvovala cerkev z izrednimi dajatvami. Vnemo Habsburžanov za katolicizem so močno hromili *deželni stanovi*, med katerimi je imelo vodilno vlogo plemstvo. To je bilo partikularistično nastrojeno in je že iz nasprotovanja proti centralističnim tendencam Habsburžanov stalo v prvih vrstah protestantizma. Ker so bili Habsburžani zlasti zaradi obrambe proti Turkom v stalnih finančnih zadregah, deželni stanovi so pa imeli pravico, da so leto za leto dovoljevali izredne davke, je imel deželni knez močno vezane roke, spričo česar ni mogel ukrepati v prid katolicizmu dosledno po svojih željah.¹⁷

Loško ozemlje je bilo v posebnem položaju. Znotraj loškega deželsko-sodnega teritorialnega gospostva je zrastle nekaj *manjših gospostev* (puštal-

sko, staroločko, šentpetersko pri Kranju), ki zaradi različnih stališč niso bila v najboljšem razmerju do loškega gospostva. Zato je povsem naravno, da so bili v borbi za novo vero prav gospodje Puštalski, staroločki Raspi in šentpeterski Siegesdorferji med najbolj odločnimi člani deželnih stanov, zlasti od 1572 dalje, ko je moral deželni knez nadvojvoda Karel hočeš nočeš dovoliti gospodom in vitezom z njihovimi družinami in s pripadajočimi verskimi sorodniki svobodo bogoslužja.¹⁸ Tem krogom so se bolj ali manj odkrito priključevali mestoma celo nekateri vodilni loški nameščenci, katerih interesi niso bili vedno v skladu s koristmi loškega zemljiškega gospoda.

Najbolj vneti pristaši protestantizma na loškem ozemlju so bili številni loški meščani, ki so v borbi za versko svobodo hoteli razrahljati odvisnost od gospostva; saj Loka kot edino patrimonialno mesto na Kranjskem ni bila podrejena naravnost deželnemu knezu, marveč je morala priznavati še vmesno instanco zemljiškega gospoda.

Tem krogom so se v veliki meri pridruževali železnikarski *fužinarji*, ki so bili deloma itak hkrati loški meščani. Spričo vse večjega uveljavljanja deželnoknežjega rudarskega regala se je prav v tem času fužinarski živelj dodobra otresel nadoblasti loškega teritorialnega gospostva, s katerim je živel že vrsto let v stalnem trenju.

Kmetski podložnik je nihal. Pri opredelitvi se ni mogel navduševati za skupni nastop z loškimi meščani, s katerimi je bil, spričo njihove težnje po trgovskem in obrtnem monopolu, leta in leta v sporu. Zemljiški gospod je bil daleč in ga je le izjemoma videl: mnogo bolj je čutil konkretno pest vodilnih nameščencev, ki so se pa deloma nagibali k novotarijam. Tudi sicer se je kmet težko odločil za skupni nastop s plemstvom, saj mu je bil še v živem spominu neuspeli upor, ki ga je plemstvo kruto zatrla. Ob tej notranji razklanosti je velika večina kmetov stala ob strani. Do znatnejšega gibanja je prišlo le na Sorškem polju, in to predvsem pri gruntarskem življu, kjer je bilo uporniško nastrojenje skozi stoletja itak najbolj razvito. Kmetskega življa po Poljanski in Selški dolini se reformacija skoraj ni dotaknila.

Na razmah protestantizma v Loki kaže obveznost, ki jo je 1567 prevzel na novo postavljeni loški mestni prošt Mihael Kunibar, da bo namreč opravljal poklic pri cerkvi sv. Jakoba in podružničnih cerkvah v katoliškem duhu in ne bo dopuščal tujim predikantom pridigati brez župnikove vednosti.¹⁹ Istega leta je loško gospostvo ukazalo oskrbniku Leonhardu Siegesdorferju, da poskrbi za katoliškega duhovnika, ki naj opravlja službo božjo na loškem gradu.²⁰ Iz 1572 je ohranjena vest, da se nova vera vse bolj širi v Loki in po loškem gospostvu, čeprav je freisinški škof izdal glede tega poseben mandat. Vsako kvatarno sredo, pa tudi o binkoštih je prihajal v Loko iz Kranja predikant, ki je v hišah Andreja Gompe, sinu železnikarskega fužinarja Felicijana, in Bernarda Eržena, bivšega loškega vinskega mojstra, pridigal in ob petju prisotnih delil obhajilo. Istega leta je freisinški škof ukazal takratnemu oskrbniku Filipu Siegesdorferju, naj predikante nažene; kazno je, da ukaz ni dosegel zaželenega, ker ga je škof v naslednjem letu ponovil, hkrati pa naročil oskrbniku, da zbere imena loških protestantov in o vsem poroča v Freising. Da freisinški škof že tedaj ni posebno zaupal Filipu Siegesdorferju, dokazuje pripomba, da ga ne bo mogel trpeti kot oskrbnika, če ne bo sledil pozivu in bi se celo sam pridružil protestantskim vrstam.²¹ Škofovo naročilo je bilo v zvezi z načrti, ki naj bi jih uresničili

freisinski komisarji; le-te je namreč škof pošiljal leto za letom v oddaljena gospostva, kjer naj bi urejali tekoče zadeve. Iz instrukcij za leto 1573 se jasno zrcali, kako pereče je bilo tedaj na loških tleh prav versko vprašanje in kako ni škof zaupal niti župniku, še manj pa oskrbniku.

V skladu z instrukcijami so *odposlanci 1573* najprej skušali dobiti pravo sliko o loških vodilnih krogih.²² V Stari Loki je bil od 1562 dalje *župnik* Ambrož Haumann, ki mu je bila predtem poverjena kaplanija sv. Janeza v Stari Loki.²³ Poizvedovanja o župniku so pokazala, da ni stanoviten. Odposlanci so ga preizkušali in mu očitali, da je dajal povod meščanom za odpadništvo, ker je spreminjal nekatere obrede, oziroma je z njimi prenehal in jih šele na škofov ukaz spet obnovil. Naročili so mu, naj se trdno drži katoliških obredov, sicer bo izgubil župnijo. Župnik se je zagovarjal, da se je v vsem držal katoliških načel, pri čemer hoče tudi ostati.

Glede *oskrbnika* so komisarji poizvedovali pri župniku, loških meščanih in kmetskih podložnikih. Njemu so jasno povedali, da škof ne bo imel v službi krivovercev. Zahtevali so točno izjavo, da hoče biti dober katoličan in dajati vzgled podložnikom ter skrbeti, da se bodo vsi prebivalci loškega gospostva držali katoliške vere. Če tega ne potrdi s reverzom, opremljenim s podpisom in pečatom, ne more ostati v službi. Priznal je, da nekaj časa sem ni hodil v cerkev, ker se ni razumel z župnikom, ni pa imel nič proti cerkvi. Če je v svoji preprostosti kaj zagrešil, se da rad poučiti. Ko se je izjasnil za dobrega katoličana, so mu odposlanci še posebej naročili, da skrbno pazi na župnika glede obredov in da javi škofu, kolikor bi se le-ta ne obnašal katoliško.

Glavna pozornost je bila posvečena *meščanom*. Komisarji so glede njih zaslišali župnika in oskrbnika. Oskrbnik je izjavil, da je meščanom dvakrat objavil škofov ukaz, prvič vpricho župnika in protipisarja, drugič ob prisotnosti protipisarja in še nekaterih drugih prič. Meščani so oskrbniku glede škofovega ukaza odgovorili, da hočejo biti v svetnih zadevah zvesti, pač pa zahtevajo v verskih vprašanjih svobodo vesti. Zlasti sta bila glasna Andrej Gompa in Bernard Eržen, ki sta grozila s posredovanjem deželne oblasti. Ob tej priliki je oskrbnik sam prepovedal predikantu iz Kranja hoditi v mesto; predikant se je tedaj zagovarjal, da ni vedel za prepoved in da so ga meščani zapeljali.

Po razgovoru z župnikom in oskrbnikom so komisarji poklicali na grad *mestnega sodnika Andreja Gompo in svetovalstvo*. Odzvali so se le deloma. Nekateri člani sveta so bili po trgovskih opravilih odsotni iz Loke, drugi, kot n. pr. Bernard Eržen in železnikarski fužinar Matija Rottenmanner, so se namenoma izmaknili. Komisarji so zbranim očitali, da so v Loki napravili v zasebni hiši molilnico, kjer opravlja predikant iz Kranja obrede navzlic vsem prepovedim, ki jih je oskrbnik v škofovem imenu nekajkrat objavil meščanom. Kolikor se ne bodo vrnili h katoliški veri, so jim zagrozili s kaznijo, saj s svojim vedenjem vrh tega zapeljujejo tudi preprosto prebivalstvo. Komisarjem je odgovoril mestni sodnik Andrej Gompa; naglasil je, da hočejo biti v svetnih stvareh ubogljivi podložniki, glede verskih vprašanj pa hočejo ostati pri svojem, ker so odgovorni le bogu. Ko so komisarji uvideli, da s celoto ne morejo nič opraviti, so jih začeli *posamič zasliševati*.

Prvi je prišel na vrsto mestni sodnik Andrej Gompa, v čigar hiši so se protestantje zbirali. Čeprav so mu komisarji zatrjevali, da imajo seznam luteranov, ki ga jim je izročil loški župnik, niso mogli sodnika pripraviti

do tega, da bi imenoval vsaj enega pristaša luteranske vere. Priznal je, da je prejemal obhajilo pod obema podobama, in to izven maše. Tudi če bi mu dovolili, da sme prejemati obhajilo pod obema podobama med mašo, bi na to ne mogel pristati, ker maše ne razume. Komisarji ga niso mogli premakniti niti za ped, ne zlepa ne zgrda. — Nič bolje niso komisarji opravili pri navzočih članih notranjega sveta. Pri svojem so vztrajali vsi po vrsti, tako Urban Varl, Toman Wenger in Jakob Pičaher kot tudi Boštjan Križaj, Boštjan Lukančič in Ulrik Vegl. Odločen nastop je komisarjem vzbujal vtis, da bi raje dali ne samo vse imetje, pač pa tudi življenje, kot da bi popustili. Komisarjem je bilo jasno, da gre za medsebojen dogovor, in to po navodilih iz Ljubljane.

Ko komisarji navzlic prizadevanju niso nič dosegli, so ponovno skupno poklicali predse mestnega sodnika in prisotne svetovalce. Prepovedali so jim, da bi se v bodoče še sestajali pri luteranskih obredih in klicali v mesto predikante. Da komisija ne bi doživela popolnega poloma, so *odstavili Gompo kot mestnega sodnika*; on naj bi bil predvsem odgovoren za nastali položaj kot organizator luteranskih zborov, saj je po besedah Boštjana Lukančiča sodnik pošiljal svojega otroka po hišah in tako pozival meščane k pridigam. Komisarji so predložili svetovalstvu, da bi sicer lahko oni sami postavili novega mestnega sodnika, vendar so pripravljene ostati pri stari navadi, v smislu katere predlaga notranji svet iz svoje srede tri kandidate, izmed katerih izvoli nato mestna občina enega za sodnika. Zahtevali so pa, da morajo biti kandidati vzeti iz katoliških vrst. Svetovalstvo je sicer prosilo, da bi pustili Gompo na njegovem mestu vsaj tekoče službeno leto, toda komisarji so vztrajali pri odstavitvi. Pri tem stališču so ostali tudi tedaj, ko so prišli čez nekaj dni v imenu vsega meščanstva z isto prošnjo loški župnik, meščan Janž Ständler in trije iz mestne občine. Komisarji so celo zagrozili, da bodo sami postavili sodnika, kolikor meščani ne bi izvolili novega sodnika iz katoliških vrst še istega dne. Res so izvolili na to mesto trenutno odsotnega Tomaža Kunstla.²⁴ Po tem dogodku je komisija zaslila še tiste člane notranjega sveta, ki pri prvem zaslišanju niso bili prisotni, in sicer Matijo Križaja, Jurija Kunstla, Tomaža Kunstla in Jurija Feichtingerja. Bili so nekoliko voljniji kot prva skupina. Izjavili so, da so poslušni, da jih spoveduje župnik in da prejemajo obhajilo resda pod obema podobama, vendar med mašo.

Kmetских podložnikov se komisija skoraj ni lotila, kar pa še ne dokazuje, da bi se luteranstvo dotlej podeželja bolj ali manj izognilo. Zaslišala je edino gruntarja Pavla Kuralta iz Dcrafarjev, ki je bil prepričan luteran in je še druge odvrčal od maše. Pri zaslišanju je bil neustrašen. Odločno je izjavil, da njegovo versko prepričanje nikogar nič ne briga. Priznal je, da posluša predikante v Kranju, pa tudi drugje, kjerkoli jih najde. Ker je bil star in slaboten, ga komisarji niso dali zapreti, pač pa so mu v prisotnosti soseske naložili, da se mora v štirih mesecih spokoriti, sicer bo moral zapustiti loško gospostvo; obenem je moral poravnati obveznosti do cerkve za cerkveno zemljo, ki jo je dotlej užival in ki naj bi bila odslej na zahtevo komisije proti določenemu plačilu podeljena katoliškemu obdelovalcu.

Komisarji so končno obravnavali še dva primera iz *plemiških vrst*. Šlo je za luteranko Sauer roj. pl. Eckh, ki je stanovala v Loki v Raspovi hiši, in za oskrbnikovo sestro poročeno Posch. Ta je stanovala v lastni zgradbi.

Vsa njena hiša je bila luteranska; njej sami so očitali, da kot goreča luteranka zmerja loške katoličane, ki hodijo k maši. Na zahtevo komisije naj bi oskrbnik imenovane nagovoril, da s tem prenehajo, ali naj pa iščejo stanovanje v drugem kraju, vendar je Filip Siegesdorfer zelo dvomil, da bi se mu posrečilo kaj doseči.

Ker je Ločanom obrede v glavnem oskrboval predikant iz Kranja, so si komisarji obetali koristi od posredovanja, ki ga je na ukaz deželnega kneza sprožil ljubljanski škof; obenem so hoteli poživiti katoliško življenje v Loki s pritegnitvijo sposobnih katoliških duhovnikov. Loškemu župniku so ukazali, naj zasede izpraznjeno mesto zgodnje maše v cerkvi sv. Jakoba s primernim duhovnikom in tako prepreči nevarnost, da bi Ločani pridobili za to službo kakega luteranskega predikanta.²⁵

Komisija je s svojimi ukrepi loške meščane še bolj razklala. Tako je n. pr. meščan Mihael Dolinar pred sodiščem javno obdolžil Janža Ständtlerja, češ da je pismeno izdal pristaše augsburške veroizpovedi. Škof Ernest je zanikal to obtožbo, obenem je pa naročil oskrbniku, naj proces ustavi. Dolinarja pa da zapreti za 14 dni ob kruhu in vodi, nakar naj le-ta javno prekliče izjavo in poravna stroške. Obsežnejše oblike je zajel spor v zvezi z izvolitvijo novega sodnika. Ker je bil novi sodnik Tomaž Kunstl ob izvolitvi odsoten, je opravljal sodnikove posle poseben upravnik. Ko se je Kunstl vrnil, je upravnik poslal po nekaj svetovalcev in občanov, da izroče novemu sodniku urad in sodno palico. Temu so se uprli nekateri protestantje, češ da je bil Andrej Gompa pravilno izvoljen. Spričo tega dogodka je škof Ernest oskrbniku ukazal, naj krivce pokliče k sebi in jih vpričo župnika Ambroža Haumanna resno opozori, da škof ne bo trpel nepokorščine.²⁶

Delo komisije je sicer zavrlo obiske predikantov v mestu, ni pa imelo pri splošnem procesu prav nobenega uspeha. Sedaj je postalo tembolj živahno v Puštalu, na sedežu samostojnega puštalskega zemljiškega gospoda, ki se mu ni bilo treba ozirati na ukaze freisinškega škofa. Ni slučaj, da je dal Puštalec prav 1573 v grajskem stolpu urediti prostor za opravljanje luteranskih obredov. Sem je prihajal predikant, ki je tod pridigal, obhajal, krstil, poročal. Tako je postal puštalski grad važna točka, kamor niso tekali samo loški meščani, pač pa tudi mnogi iz vrst sosednjih sosesk.²⁷ V Puštalu je kupil hišo tudi bivši freisinški vinski mojster Bernard Eržen, ki je bil eden glavnih pobornikov luteranstva v Loki, sedaj pa je vabil loške luterane, da so se tudi v Puštalu shajali v njegovi hiši.²⁸

Bruška pacifikacija (1578), v kateri je bila meščanom na splošno zagotovljena svoboda vesti, je tudi loškim protestantom vlila novega poguma, vendar zemljiško gospostvo tudi tedaj ni nameravalo popustiti. Toda razvoj je šel svojo pot. Navzlic vsem svarilom in prepovedim se je luteranstvo v mestu čedalje bolj širilo. Tako župnik kot oskrbnik sta javljala v Freising, da kličeta *loško svetovalstvo in občina* zlasti ob važnejših dneh predikante, ki se zadržujejo v Puštalu, kjer se Ločani množično shajajo.²⁹ Zemljiški gospod je bil brez moči. Malo je zalegel ukaz oskrbniku, naj zapre in kaznuje vsakega predikanta, ki bi se pojavil v Loki. Borno si je mogel pomagati s seznamom loških protestantov, ki naj bi ga glede na ukaz iz novembra 1578 poslalo zastopstvo loškega mesta. Iz seznama je mogel škof pač posneti, kdo vse obiskuje navzlic prepovedim luteranske obrede v Puštalu,³⁰ kar pa je bilo tudi vse. V odporu so šli Ločani še dalje. Pri volitvah 1579 so izbrali za mestnega sodnika Boštjana Lukančiča, ki je bil

znan komisarjem že od 1575 dalje kot zagrizen luteran. Navzlic škofovemu ukazu, da je treba sodnika odstaviti in mesto zasesti s katoliško usmerjenim meščanom,³¹ je bilo vse bob ob steno, kajti Boštjan Lukančič je bil 1580 ponovno izvoljen na to mesto. Tudi tokrat je Lukančič zaman prosil oskrbnika za potrditev; nasprotno, škof je oskrbniku naročil, da mora vse sodnikove ukrepe razveljaviti.³²

Prav tako se ni dal premakniti *Jakob Puštalski*, čeprav je bilo 1579 v instrukcijah komisarjem naročeno, naj se pri njem v škofovem imenu pritožijo in zahtevajo, da preneha s svojim postopkom, kar naj bi komisarji obravnavali tudi z nadvojvodo Karlom.³³

Za razmah protestantizma v Loki je gospostvo v veliki meri krivilo oskrbnika *Filipa Siegesdorferja*, ki se je zelo dvolično obnašal in se je ponovno, a malo prepričevalno opravičeval, da se sicer resno trudi odgnati predikante, vendar pri tem nima mnogo uspeha. Spričo nezaupanja je škof oskrbniku ukazal, naj glede verskih zadev nič ne ureja brez župnika. Vendar se zemljiško gospostvo ni moglo zanesti niti na samega župnika *Ambroža Haumanna*, ker ni bil predstavnik tistega klera, ki bi hotel in znal odločno udariti; zato ni čudno, da je freisinški škof tudi 1579 v instrukcijah naročal komisarjem, naj poizvedo glede župnikovega odnosa do vere.³⁴ Res so se komisarji pritoževali, da pri župniku ne opravijo mnogo; z izgovorom, da stanuje izven mesta, se je opravičeval, da mu marsikaj ni znano. Drugačnega kova je bil kaplan pri beneficiju sv. Trojice v Loki *Urban Wurtzer*, ki je bil eden najgorečnejših pomočnikov verskih komisij.³⁵ Tako ni slučaj, da je Wurtzer prišel 1584 v hud spor s protestantsko usmerjenim mestnim sodnikom Jurijem Kunstlom, kateremu je očital, da vodi v mesto luteranske predikante in jim daje, ne glede na freisinške prepovedi, prenočišče. Ob nekem sporu je nastal javen škandal, ko je mestni sodnik poslal k Wurtzerju biriče in ga je hotel, ne glede na duhovniški stan, vkleniti. Prišlo je do hudega prepira, v katerem je luteranski meščan Matevž Grošič kaplanu s silo strgal s pasu nož. Posredovanju nekaterih drugih meščanov se je Wurtzer imel zahvaliti, da je uspel priti domov. Drugega dne se je šel skupno z župnikom Haumannom pritožiti na grad k oskrbniku, medtem ko je Kunstl vztrajal, da predstavlja on kot mestni sodnik prvo instanco, ki se ji mora tudi kaplan pokoriti.³⁶ Dogodek je vsekakor značilen za vzdušje, ki je tedaj vladalo v Loki.

Kaplana Wurtzerja označuje tudi pripetljaj v naslednjem letu 1585. Ko se je predikant Jernej Knafel vračal z obiska pri Hansu Jakobu Siegesdorferju nazaj na Brdo, sta se srečala z Wurtzerjem, ki je Knafla že v Loki napadel; prišlo je do zmerjanja in dejanskega obračunavanja, da si je Knafel komaj rešil življenje.³⁷ Podobnega sprejema je bil deležen pred Puštalom poleti 1585 tudi Jurij Dalmatin, ki so ga verski nasprotniki vpričo protestantskih somišljenikov zmerjali s tatov in hudobnežem in mu grozili, da ga bodo zadavili, če se bo še kdaj pojavil na Sorškem polju.³⁸

Izrazito katoliško usmerjeni škof Ernest je z dokajšnjo nevoljo gledal, kako se bohota na loških tleh, zlasti pa v mestu Loki, protestantizem, ki je vodil do vse bolj očitne nepokorščine. Njegova oblast nad Loko je bila vedno bolj majava. Zato je sklenil, da napravi z odločnim udarcem konec takemu stanju. Leta 1585 je sestavil posebno komisijo, v katero so bili pritegnjeni posvečeni škof Bartolomej Scholl, stolni sholaster Hans Krištof Herwart zu Hohenburg, dvorni mojster Hans pl. Gaisberg in svetnik dr. Ram-

speck. V septembru 1585 se je komisija odpravila na pot. Po škofovih navodilih se je v Gradcu povezala z nadvojvodo Karlom, ki je komisiji dodelil tudi svojega zastopnika; na to mesto je imenoval ljubljanskega stolnega prošta Gašperja Freudenschussa. Prav tako je bila komisija po prihodu v Loko v zvezah z ljubljanskim škofom Janezom Tavčarjem in katoliško usmerjenim deželnim glavarjem grofom Janezom Ambrožem pl. Thurnom, ki sta komisiji obljubila vso pomoč. Ko je bila komisija še na poti, ji je prišel naproti loški meščan Jakob Schreiber ter s poraznimi informacijami očrnil oskrbnika Filipa Siegesdorferja in njegovo ženo, ki kažeta naklonjenost luteranom in odpor proti katoliškemu življenju v mestu. Ponudil se je komisiji, da prikaže po potrebi stanje v Loki tudi v oskrbnikovi navzočnosti, za kar so mu komisarji ponudili službo kaščarja, brž ko bo postavljen nov oskrbnik.

Komisija je začela z *zasliševanjem* 25. septembra na poseben način. Po njenem ukazu je oskrbnik dal poklicati na grad mestnega sodnika, vse člane notranjega in zunanjega sveta ter zastopnike loške občine. Razen redkih posameznikov, ki so bili na trgatvi v Vipavi, so se vsi odzvali v zgodnjih urah. Ko je bilo mestno zastopstvo zbrano, so komisarji ukazali oskrbniku, naj da grajska vrata zakleniti in zastražiti. Ker je komisija nato zahtevala tudi ključce, se je mestno zastopstvo znašlo v nezavidljivem položaju.

Komisarji so najprej poklicali predse *mestnega sodnika in člane notranjega sveta*. Opozorili so jih na blagohotno postopanje komisije 1573 in jim predočili hude prestopke, ko vabijo Ločani navkljub škofovim mandatom v mesto predikante in tekajo k njim v loškem sosedstvu še v večji meri kot prej. Komisarjem je odgovoril mestni sodnik Jurij Kunstl, znanec iz zasliševanja 1573. Poudarjal je, da so v posvetnih zadevah pokorni, toda glede vere se ne čutijo vezani, pri čemer se je pozival na ravnanje odposlancev 1573, ki naj bi dovolili svobodo vere. Ko je tej trditvi prisotni župnik oporekal, mu navzoči meščani niso ugovarjali. Pač pa je sodnik prosil komisarje, naj počakajo z zasliševanjem tako dolgo, dokler se tovariši, ki so bili odsotni zaradi trgovine, ne vrnejo, nakar naj bi skupno obravnavali zadevo. Komisarji na ta predlog niso pristali, pač pa so pozvali prisotne, naj gredo na grajsko dvorišče in počakajo, da jih bodo posamič zaslišali.

Nato so komisarji poklicali predse člane *zunanjega sveta* štiriindvajsetih in štiri *zastopnike občine*. Od njih so zahtevali, da se jasno opredele glede verske pripadnosti. Prvi se je oglasil Anton Veichtinger, ki je izjavil zvestobo katoliški cerkvi. Njemu je sledilo še 17 somišljenikov, ki so naglasili, da niso nikdar slišali o kakih mandatih, ki naj bi jih škof pošiljal oskrbniku. Večina prisotnih je prosila, da izključijo iz njihovih vrst šest luteranov.

Nato so komisarji začeli zasliševati *posamič* člane obeh skupin. Prvi je prišel na vrsto mestni sodnik Jurij Kunstl. Odločno je odgovarjal, da je sam dolžan varovati svojo dušo, za katero bo dajal nekoč tudi sam odgovor. Enako so navzlic ljubeznivemu prigovarjanju ostali trdovratni vsi prisotni člani notranjega sveta kakor tudi manjšina zunanjega sveta. Glede na njihovo vztrajanje so se komisarji odločili, da trdovratnežev tako dolgo ne bodo izpustili iz gradu, dokler ne odstavijo sodnika, pisarja in notranjega sveta in teh mest ne zasedejo s katoličani. Hkrati so pozvali na grad do ločeno število katoliško usmerjenih meščanov; ko so le-ti obljubili zvestobo,

so jim javili, da so postavljeni za člane v notranji svet. Iz ustreznega seznama je razvidno, da sta ostala od celotnega notranjega sveta v milosti samo Andrej Papler in Andrej Lautner. Posle mestnega sodnika so komisarji začasno poverili Andreju Paplerju, medtem ko naj bi dolžnost odstavljenega mestnega pisarja Jožefa Oberhueberja opravljal Anton Veich-tinger.

Ko so komisarji izvedli najnujše ukrepe, so pozvali predse luteranske *funkcionarje* in zahtevali od njih, da *odstopijo* v prisotnosti novih članov notranjega sveta, obljubijo le-tem pokorščino, hkrati so se pa morali obvezati, da ne smejo brez vednosti nadrejenih zapustiti mesta Loke. Ker je bil grad dobro zavarovan, jim ni preostajalo drugega, kot da so klonili, nakar so jih komisarji poslali domov. Novemu notranjemu svetu je komisija poverila nalogo, da predlaga do 28. septembra nove kandidate za članstvo štiriindvajsetih in za štiri zastopnike občine, nakar naj bi volivci izbrali za novega mestnega sodnika Andreja Paplerja ali Andreja Lautnerja, ki sta edina ostala še dalj člana notranjega sveta. Notranji svet je res do določenega dne predložil komisarjem zahtevane sezname. Ko so se komisarji posvetovali z župnikom glede vsakega v seznamih omenjenega meščana in je župnik vse spoznal za svoje ovčice, so jih zaprisegli in poslali domov. Primerjava imen kaže, da je iz zunanjega sveta, za katerega navaja naš seznam le 25 imen, devet članov odpadlo. Od preostalih 14 je bilo deset postavljenih v novi notranji svet, kamor so komisarji pritegnili kot novince, ki dotlej ni opravljal nobene funkcije, samo Jelerja Novaka. Preostali štirje so ostali člani zunanjega sveta, ki je bil torej na novo sestavljen skoraj iz samih novincev. Za sedem članov notranjega sveta imamo na voljo podatke o njihovih poklicih: iz njih je razvidno, da so daleč prevladovali trgovci (5), medtem ko sta bila dva usnjarja.

Pri *volitvah novega sodnika* so se komisarji vsaj formalno hoteli držati starega reda, to je da se na dano znamenje z dolgim zvonenjem zbere v cerkvi sv. Jakoba vsa občina, ki z večino glasov izvoli novega sodnika. Značilno za vrednotenje moči protestantizma v Loki je strah komisarjev, da ne bi občina navzlic vsemu dala večine glasov za kakega protestantskega meščana. Zato so pred volitvami ponovno poklicali člane notranjega sveta in jim znova predočili, da prideta v poštev samo predložena kandidata in da bi vsaka drugačna izvolitev ne bila potrjena. Glede na vse te ukrepe je bil 1. oktobra 1585 izvoljen za mestnega sodnika Andrej Lautner, bogat meščan, ki so ga komisarji takoj potrdili.³⁹

Z zastraševalnim namenom so komisarji neposredno nato *poklicali na grad kolovodje* luteranskega gibanja; ne da bi bil pozvan, se je tem pridružil tudi odstavljeni mestni pisar Jožef Oberhueber, ki je bil znan kot eden najbolj odločnih loških protestantov. Oberhueber je sicer hitro spregledal položaj in se je takoj izmaknil domov. Toda še preden je utegnil zajtrkovati, so prišli ponj biriči in ga odvedli na grad. Pri zasliševanju so obtožencem očitali, da vodijo predikante v mesto in jim oskrbujejo prenočišče, da hodijo k protestantskim pridigam in dajejo predikantom krstiti otroke.⁴⁰ Vsi pozvani so ostali trdni: zatrjevali so, da jih prisega zvestobe ne veže glede verskih vprašanj in da jim predikanti v Kranju in Puštalu kažejo pravo pot k zveličanju.⁴¹ Spričo takega nastopa so komisarji vsem skupaj naložili kazen preko 1000 gld. in jih vrgli v grajske zapore, kamor ni imel dostopa nihče od njihovih domačih.⁴²

Zaporniki, devet po številu, so vsekakor s pomočjo protestantskega oskrbnika nemudoma poslali deželnim stanovom tri različne pritožbe s prošnjo za pomoč. Stanovi so se takoj zganili. Deželni upravnik grof Wolf Thurn je brez odlašanja povabil loške komisarje na sestanek v Ljubljano; trije komisarji so se res vabilu odzvali.⁴³ Kolikšno važnost so deželni stanovi pripisovali loškim dogodkom, nakazuje agitacija za udeležbo pri sestanku; dan pred sestankom (16. oktobra) je bilo sklenjeno, naj se razgovora udeleži v čim večjem številu razen gospodov in deželanov tudi meščanstvo. Res je prišlo na sestanek 18 plemičev z deželnim upravnikom grofom Wolfom Thurnom in deželnim upraviteljem baronom Krištofom Auerspergom ter 7 meščanov z županom Stettnerjem ter mestnim sodnikom in pisarjem.⁴⁴

Na sestanku so deželni stanovi očitali loškim komisarjem, da kaže njihov postopek na novotarije, ki niso v skladu z deželnimi svoboščinami. Komisarji so se izgovarjali, da izpolnjujejo le ukaze škofa, ki ima kot deželan pravico svobodno ukrepati o verskih vprašanjih. Svet je bil odstavljen, ker se ni držal ukazov škofa in deželnega kneza, nekateri meščani so se pa znašli v zaporu zaradi sramotilnega vedenja; denarna kazen jim je bila naložena le zaradi politične nepokorščine. Po dolgem ločenem posvetu so zastopniki stanov svarili komisarje z možnostjo procesa in jim spričo dvomljivega izida svetovali poravnavo.⁴⁵ Kolikor bi bilo loško gospostvo voljno dovoliti meščanom, da iščejo dušebrižnike po svoji volji, bi bili deželni stanovi pripravljene loške podložnike poklicati k sebi in jih resno opozoriti na dolžno pokorščino.⁴⁶ Loški komisarji so vztrajali pri tem, da izvajajo le ukaze škofa in deželnega kneza tako iz 1573 in 1578 kot iz 1579;⁴⁷ ker loški oskrbnik tega ni upošteval, je njihova dolžnost, da ukaze spravijo v življenje.⁴⁸

Ko se pri uradnih razgovorih nikakor niso mogli sporazumeti, je deželni upravnik povabil prisotne na zakusko. V skladu s poročili iz deželnih virov so bili komisarji ob kozarcu vina bolj popustljivi. Zaupno naj bi izjavili, da morejo loški protestantje, kolikor se tiče komisarjev, prisostvovati obredom v Puštalu ali kje drugje izven mesta, pač na svojo odgovornost, česar komisarji seveda izrecno ne smejo dovoliti. Pripravljene so tudi spregledati denarno kazen, če bo dežela nepokornežem svetovala zmernost.⁴⁹ V skladu s poročilom komisarjev so bili deželni stanovi voljni pripraviti neposlušne k pokorščini že pod pogojem, da bodo zaporniki izpuščeni; komisarji so obljubili samo omiliti denarno kazen, kolikor bi dežela dosegla, da nepokorneži prenehajo s kljubovanjem. Še istega večera so se komisarji vrnili v Loko.⁵⁰

V skladu z deželnimi viri so komisarji že naslednjega dne jemali besedo nazaj, češ da so se obvezali samo, da bodo ob vrnitvi v Loko zapornike ponovno zaslišali in jim znižali kazen, če bodo priznali upravičenost kazni, kar pa so zaporniki odbijali. Po freisinških in deželnih virih so komisarji po vrnitvi v Loko in po izmenjavi pisem z deželo zapornike napotili k deželnemu upravniku, da jih opozori na dolžno pokorščino zemljiškemu gospostvu in jih nato vrne komisarjem.⁵¹ Po nekaj dneh so se zaporniki spet zglasili na loškem gradu z opravičilom, da so se brez lastne krivde v Ljubljani dalj zadržali, kot je bilo določeno, in s prošnjo, naj jih puste domov. Komisarji so jim predočili, da bi zaslužili hudo kazen, toda glede na prošnjo deželnih stanov in obljubo pokorščine jih puste na svobodo s pripombo, da jim bo naslednjo nedeljo objavljen mandat, katerega se morajo trdno

držati.⁵² Jožefa Oberhueberja pa so komisarji izpustili šele, ko je deželni upravnik zapretil s prisilno eksekucijo.⁵³

V ostalem so komisarji kot 1573 tudi 1585 polagali posebno pozornost na *loške vodilne osebe* tako v cerkveni kot v posvetni službi. Ponovno so poklicali predse vse župnike in kaplane s celotnega ozemlja loškega gospostva in jih opozarjali na njih dolžnosti. V poročilu so vsi duhovščino označili kot dobre katoličane. Zlasti so pohvalili loškega župnika Haumanna, ki ga je sicer njegov ordinarij svojčas trdo kaznoval, ker je živel z ženo, vendar bi bilo po mnenju komisarjev v Loki prav malo katoličanov, če bi se župnik ne držal tako trdno katoliške vere; pri zaslišanju je bil komisarjem stalno ob strani kot tolmač. Cerkve so bile po loškem gospostvu sicer v dobrem stanju, vendar se jim je odtujevala posest, za kar so komisarji krivili oskrbnika. Ta je sicer pred časom v Freisingu položil prisego (professionem fidei), toda njegova druga žena, s katero se je pred nekaj leti poročil, je bila vzgojena v augsburški veroizpovedi.

Tudi protipisarju komisarji niso zaupali, čeprav je zatrjeval, da je dober katolik in je položil prisego, toda komisarji so ga videli v Loki samo enkrat v cerkvi. Še bolj so bili komisarji nezadovoljni s kaščarjem Arnoldom, ki je bil v verskih zadevah naravnost uporen in je kot tak celo sam vodil v Loko tuje predikante. Izrazil se je, da raje zapusti službo, kot da bi postal papist. Spričo vseh hudih prestopkov so ga komisarji odstavili s kaščarskega mesta. Komisarji so se lotili tudi šole. Dotlej je bil v Loki nastavljen le en učitelj. Luteranski meščani so osnovali nemško šolo in tja postavili nemškega učitelja, ki so mu komisarji očitali, da goji v šoli med drugim tudi petje prepovedanih psalmov. Komisarji so luteransko šolo zaprli, učitelja pa pozvali k sebi. Ker je ta navzlic vsem svarilom naslednjo nedeljo še dalje pel luteranske pesmi, so ga ponovno poklicali na grad. Ker se ni hotel odzvati, so poslali nad njega biriče, ki so ga prignali pred komisarje. Učitelja so vrgli v ječo v stolp, kjer je preživel nekaj dni ob kruhu in vodi. Izpustili so ga šele na njegovo prošnjo, ko je prej obljubil, da bo v 14 dneh stopil v katoliško vero ali pa bo zapustil loško gospostvo.

Za čuda viri za 1585 nič ne govore o luteranstvu v loškem *podeželju*. Pač pa poročajo komisarji o *štiftarstvu*, ki se je avgusta 1584 pojavilo med slovenskim podeželskim prebivalstvom; to je verovalo, da iščejo svetniki, ki prihajajo iz nebes na zemljo, stanovanje v nekaterih drevesih.⁵⁴ V decembru 1584 je pisal loški oskrbnik Filip Siegesdorfer kranjskim odbornikom, da se štiftarji, ki se branijo plačevati davke, navzlic grožnjam še vedno drže v hribovju v smeri tolminskega in logaškega sodišča in da so tod zgradili nove kapele.⁵⁵ Pojav štiftarjev na loških tleh je vsekakor povezan s širjenjem te sekte po ostalem slovenskem ozemlju; prav okrog 1584 je bilo tod gibanje štiftarjev, ki so hoteli živeti v svobodnih verskih občinah, tako močno, da so se deželne oblasti bale novega kmetskega upora.⁵⁶ Deželni knez je štiftarje kmalu zatrl, toda ob prihodu komisarjev na loška tla se je tod ponovno pojavila sekta, ki spominja po ceremonijah na prekrščevalce, in to v Selški dolini, kjer naj bi v nekaterih drevesih stanovala sv. Katarina. Komisarji so dali drevje posekati, enega izmed štiftarjev pa so poslali po škofovem navodilu v Ljubljano na zaslihanje.⁵⁷ Spričo složnega nastopa katoliške in protestantske oblasti o štiftarskem gibanju kasneje na loških tleh ni več slišati.

Zadnje dni oktobra 1585 je komisija zapustila loško ozemlje. Navzlic mnogim naporom, ki jih je komisija vložila v svoje delo, je bilo po njenem odhodu čutiti v verskem pogledu kaj malo sprememb, kar je bilo dobro znano tudi freisinškemu škofu. V instrukcijah, ki jih je sestavil za novo komisijo komaj pol leta po vrnitvi prejšnje, je namreč opozarjal, da loški luterani kljub prepovedim še dalje v svojih hišah tajno opravljajo luteranske obrede, vodijo v mesto predikante in se udeležujejo luteranskega bogoslužja v sosedstvu Loke ne glede na mandate in pomoč deželnega kneza.⁵⁸ Iz virov so razvidne tudi nekatere podrobnosti o tem delovanju. Za redne nedeljske pridige so skrbeli kar sami loški meščani. Nedeljo za nedeljo sta se vrstila kot pridigarja žena odstavljenega mestnega pisarja Doroteja Oberhueber in bogat loški meščan Lenart Kunstl, ki je veljal za dobrega predikanta in so mu nasprotniki očitali, da je pridigal celo tedaj, ko so bili komisarji še v Loki. Prvo nedeljo v adventu je spet začel v svoji hiši glasno peti in pridigati vnetim poslušalcem. Za večje praznike so hodili po pomoč v Ljubljano. Tako je jezdil na veliko soboto 1586 Matevž Tanner po predikanta, ki je pridigal in obhajal na veliko nedeljo in ponedeljek v Puštalu, nakar se je v Tannerjevem spremstvu spet vrnil v Ljubljano. Predikanti so se tudi sicer radi odzivali vabilom ob drugih prilikah, kot krstih, porokah ipd., ki so jih opravljali v Puštalu. Mestoma so loški luterani nosili otroke h krstu tudi v Medvode.⁵⁹

Še preden je preteklo pol leta, kar se je vrnila komisija iz Loke v Freising, se je na ukaz škofa Ernesta odpravilo 1586 novo odposlanstvo na pot. Komisijo so sestavljali isti freisinški odposlanci kot prejšnje leto,⁶⁰ vendar kažejo razni ukrepi na večjo odločnost. Komisiji je bilo naročeno, da posameznik ne sme obravnavati niti najmanjše stvari: skupno morajo sprejemati celo prošnje, pisma ipd.; sklepajo vedno z večino glasov. Da bi jih pri delu ne ovirali protestantski deželni stanovi, naj bi poskrbelo visoko bavarsko sorodstvo in intervencija pri nadvojvodi Karlu. Škofov brat, bavarski vojvoda Viljem, je na prošnjo dodelil komisiji dva svetovalca, Wolfa Konrada pl. Reichberga in dr. Teodorja Peisserja, po smrti tega pa dr. Viljema Euerharta, profesorja v Ingolstadtju, ki naj bi pomagala zlasti ob intervenciji pri nadvojvodi Karlu, sicer naj bi ju pa pritegnili le k najvažnejšim vprašanjem, da ne bi stroški preveč narasli.⁶¹

Preden se je komisija lotila dela, se je Freising obrnil za pomoč na nadvojvodo Karla, od katerega si je obetal odločilne podpore. V intervenciji je freisinški škof naglašal, kako so v preteklem letu deželni stanovi klicali komisarje pred ograjeno sodišče in skušali tako ohromiti njihovo delo. Freisinški škof naj ima kot deželan proste roke. Najti je treba način, kako odpraviti širjenje slovenskih protestantskih knjig na Kranjskem. Če ne gre drugače, naj bi poskrbeli vsaj za slovenske katoliške knjige. Deželni knez naj bi to dosegel pri oglejskem patriarhu, ki mu pripada cerkvena jurisdikcija v loškem gospostvu, pa je le-ta preveč oddaljen in naj bi prevzel ustrezne naloge ljubljanski škof.⁶²

Intervencija pri Karlu je v bistvu uspela. Nadvojvoda je dodal komisiji kot deželnoknežjega komisarja ponovno Gašperja Freudenschussa, ki je združeval funkciji prošta ljubljanskega kapitlja in arhidiakona v Radovljici. Da ohromi nasprotovanja deželnih stanov, je nadvojvoda prepovedal deželnemu upravniku in odbornikom kakršnokoli vmešavanje v verske zadeve. Dalje je odločil, da komisarji niso dolžni odzvati se, če bi jih stanovi

pozivali v Ljubljano, pač pa imajo vedno možnost, da vlagajo rekurze na deželnega kneza. Istega dne (29. aprila 1586) je Karel s posebnim mandatom naročil loškim meščanom, da morajo izpolnjevati vse, kar bodo komisarji odredili v verskem pogledu.⁶³

Skoraj istočasno (ob sv. Juriju) je prenehala služba loškemu oskrbniku Filipu Siegesdorferju, ki ga je zemljiški gospod pozval na zagovor v Freising; ko se oskrbnik pozivu ni odzval, ga je freisingški škof odstavil v prepričanju, da pripada prav njemu v največji meri krivda za položaj na loških tleh.⁶⁴

Ko se je komisija že mudila na notranjeavstrijskem ozemlju, so loški luterani še vedno javno in dokaj izzivalno izražali svoje prepričanje, na kar kaže n. pr. hrupen svatovski spreved preko Placa v Puštal, ki ga je priredil v maju meščan Matija Križaj svoji hčeri.⁶⁵ Značilen je primer v zvezi s pokopom luteranskega plemiča Gabrijela Siegesdorferja, Filipovega bratranca. Gabrijel je umrl v času, ko se je komisija že mudila na loških tleh. Brez dovoljenja loškega župnika je oznanil njegovo smrt mrtvaški zvon s stolpa župne cerkve. Katoliška duhovniška oblast sicer ni dovolila pokopa s protestantskim obredom, pač pa je bila pripravljena pokopati luteranskega plemiča v posvečeni zemlji ob asistenci duhovščine in učitelja proti plačilu 15 gld. pristojbine, kar je pa sorodstvo odklonilo in je mrliča pokopalo v domači grajski kapeli v Št. Petru pod Šmarjetno goro.⁶⁶

Komisija je odpotovala s prve svoje delovne postaje v Oberwölzu 5. julija.⁶⁷ Po prihodu v Loko je prevzel oskrbniške posle član komisije Gaisperg.⁶⁸ Komisija je prinesla s seboj katoliške knjige, ki jih je dala vezati v namenu, da jih razdeli med prebivalstvo.⁶⁹ Komisija se v Loki ni dalj zadrževala. Že 18. julija je nadaljevala pot v Klevevž. V Loko se je vrnila 23. avgusta, kjer je začela z delom ob pozorni čuječnosti deželnih stanov, ki so igrali tudi na politične karte in znali v zvezi z vprašanjem instanc v določenih političnih zadevah pridobiti na svojo stran celo samega nadvojvodo. V verskih vprašanjih je bil Karel seveda najboljši podpornik komisarjev.⁷⁰

Komisija je bila pozorna predvsem na osebe, ki jih omenja nekaj mesecev mlajši seznam, vsebujoč 38 imen loških luteranov v naslednjem vrstnem redu:⁷¹

— Jurij Kunstl je bil že 1573 zaslišan kot član notranjega sveta, 1585 pa odstavljen kot mestni sodnik. Bil je bogat trgovec in lastnik več hiš in zemljišč. Dve hiši sta ležali druga poleg druge na Placu pri vodnjaku, tretja je bila tudi na Placu, in sicer blizu poljanskih vrat, četrta z vrtom je ležala v Karlovcu, peta z vrtom in skednjem pa tudi v loškem pomirju (Lusen); razen tega je pripadala Juriju Kunstlu še njiva v Viršku in dve njivi na Ošterfeldu.⁷² Jurij je veljal za kolovodjo loških luteranov, ki je bil sam sebi predikant; zadnje leto se je lotila predikantskega posla tudi njegova žena.

— Boštjan Križaj je bil tudi bogat meščan in je imel v lasti več hiš; ena teh je ležala na Placu, druga v Peklu, tretja tudi v loškem pomirju (Lusen). V bližini Krevsovega mlina je imel skedenj in vrt, razen tega so mu pa pripadale na tleh loškega pomirja še štiri njive, dva vrtova in brajda.⁷² Križaja je komisija že 1573 zasliševala kot člana notranjega sveta.

— Gregor Lukančič je bil bogat meščan, ki je imel hišo na Placu, dve fužini z lepim skednjem in vrtom ob Poljanski Sori, eno fužino s štirimi

cajnaricami ter dve hiši in njivo v Sovodnju; poleg tega mu je pripadal še vrt ob Grabnu, dve njivici v Viršku, travnik in brajda.⁷²

— Boštjan Lukančič je bil lastnik nove hiše in vrta na Placu in njive v Viršku.⁷² Komisija ga je zaslišala že 1573 kot člana notranjega sveta.

— Nikolaj Weinzierl je bil hišni posestnik; dolga leta je živel v nemških deželah.

— Matija Kunstl, bratranec Jurija Kunstla, je bil nenaseljen trgovec.

— Janž Kos je veljal za luteranskega kolovodjo. Imel je novo hišo na Placu, dalje hišo na voglu Karlovca, dva skednja, enega na Grabnu, drugega v Zgornjem Karlovcu, dva vrtova ob Grabnu pod gradom, vrt na Štemarjih, dve lepi njivi, in sicer eno na Ošterfeldu, drugo v Viršku, kjer je bila tudi lepa drevesnica, ter travnik v Sopotnici.⁷²

— Martin Kunstl je bil bogat meščan, ki je nekoč opravljal posle mestnega pisarja. Imel je hišo na Placu poleg kapele sv. Trojice ter skedenj in vrt ob poti proti Trati.⁷²

— Bernard Eržen je imel hišo na Placu. Veljal je za kolovodjo, ki se je 1573 komisiji izmuznil.

— Lenart Kunstl, znan kot pridigar (glej str. 82), je bil lastnik več hiš; dve sta ležali druga poleg druge na Placu pri grajski ulici, tretja je bila v zgornji ulici pod gradom, četrta s skednjem pa v Spodnjem Karlovcu. Razen tega sta mu pripadala še dva vrtova in dve njivici v Viršku.⁷²

— Andrej Gompa je bil lastnik hiše v Loki in fužine v Železnikih; 1573 je bil odstavljen kot mestni sodnik. Veljal je za kolovodjo loških luteranov.

— Matija Križaj je bil kot član notranjega sveta že 1573 zaslišan. Sina je dal študirati v Wittenberg.

— Matija Rottenmanner je imel v Loki hišo ter skedenj in vrt ob Krevsovem mlinu.⁷² v Železnikih pa fužino. Veljal je za kolovodjo. Leta 1573 se je zaslišanju znal izmakniti.

— Mihael Leitgeb je bil hišni lastnik; otroke je dal katoliško krstiti.

— Jožef Oberhueber je imel v posesti hišo na Placu, drugo izven mesta ter hubo Oberšnik v Hrastnici. Odstavljen je bil kot mestni pisar in je veljal za kolovodjo loških luteranov. Njegova žena Doroteja je bila pridigarica.

— Gašper Arnold je bil svojčas odstavljen kot loški kaščar. Opravljal je posle deželnega vinskega dacarja v Loki.

— Tomaž Rennger je bil reven krojač.

— Gregor Sraker, imenovan tudi Pepel.

— Tomaž Schneid je bil reven meščan.

— Jakob Legat (imenovan tudi Eržen) je bil krojač in hišni posestnik.

— Matija Jugovec je bil nenaseljen reven krojač; otroke je dal katoliško krstiti.

— Jakob Weinzierl.

— Mihael Wagner je bil ribič.

— Mihael Weinzierl.

— Gregor Hafner je bil krojač in je maševal.

— Krištof Pušar.

— Ožbalt Šefertnik je bil reven meščan, ki je dal otroke katoliško krstiti.

— Matevž Poznik je bil pek.

— Matevž Tanner je bil nenaseljen jermenar. Opravljal je posle luteranskega cerkovnika.

— Mihael Herbst je bil nenaseljen jermenar.

— Nikolaj Lanner.

— Matevž Korošec je bil kovač.

— Gregor Formacher je bil krojač.

— Pavel Junaver je bil nenaseljen prokurator.

— Gregor Hunger je bil nenaseljen.

— Jožef Jamnik je bil sluga pri Juriju Kunstlu.

— Valentin Serafiner je bil bivši sel; opravljal je posle brivca in padarja.

— Štefan Wagner je bil ribič.

Iz seznama je razbrati, da so veljali za voditelje luteranstva v Loki predvsem bogati loški trgovci in fužinarji. Razen teh so se pa uvrščali med protestante posebno loški obrtniki, med katerimi so bili številni zlasti krojači.

Najnevarnejši med vsemi se je zdel komisiji Bernard Eržen; njega je komisija dala prijeti neposredno po svoji vrnitvi z Dolenjske. Da Eržen ne bi utekel kot 1573, sta dala 27. avgusta mestni sodnik in svetovalstvo še pri dnevu zapreti mestna vrata. Zvečer je prišlo 15 oboroženih mož v spremstvu mestnega sodnika, svetovalcev in mestnega pisarja iskat Eržena na Plac v njegovo hišo, ki so jo skrbno zastražili in tako onemogočili beg. Eržena so našli že v postelji. Brez obrazložitve so ga odgnali na grad, kjer ga je čakala ječa v stolpu. Na gradu je Eržen prebil 12 tednov in v tem času štirikrat menjal prostor v zaporu, kjer je včasih delal tudi družbo zločincem.⁷³

Brž ko je deželna zvedela za dogodek, je deželni upravnik pozval predse loškega mestnega sodnika; temu postopku je oporekala komisija, češ da se je treba držati instance in da mestni sodnik ne more mimo oskrbnika odgovarjati deželi, prav tako pa tudi meščani ne smejo naravnost apelirati na deželo. V zvezi s tem so celo poslali komisarja dr. Ramspecka v Gradec, da osebno posreduje pri deželnem knezu, ki pa ni kazal preveč navdušenja za stališče komisarjev.⁷⁴

Komisija je začela s podrobnim *sistematičnim delom* šele v oktobru. V dveh zaporednih dneh (9. in 10. oktobra) je pozvala predse preko mestnega sodnika Andreja Lautnerja 26 Ločanov, ki so se morali pod pretnjo 50 dukatov kazni ob 6. uri zjutraj zglasiti na gradu. Poziv so prejeli: Jurij Kunstl, Boštjan Lukančič, Janž Kos, Tomaž Rennger, Boštjan Križaj, Gregor Sraker, Nikolaj Weinzierl, Nikolaj Lanner, Gregor Lukančič, Jožef Oberhueber, Gregor Hafner, Martin Kunstl, Mihael Herbst, Mihael Wagner, Lenart Kunstl, Matija Križaj, Andrej Gompa, Matija Rottenmanner, Matija Kunstl, Gašper Arnold, Mihael Weinzierl, Matevž Tanner, Pavel Junaver, Gregor Hunger, Jožef Jamnik in Štefan Wagner. Iz seznama teh oseb je razvidno, da je komisija klicala predse predvsem imovite meščane. Med 26 pozvanimi luterani je imelo vsaj 12 hiše, in to večinoma na Placu. Med njimi je bilo nekaj bogatih trgovcev in fužinarjev. Pri ostalih, med katerimi srečamo razne obrtnike, premoženjsko stanje ni razvidno. Primerjava s seznamom loških luteranov tega časa kaže, da 11 v seznamu omenjenih oseb ni bilo klicanih na grad. Med temi je bilo kar šest uvrščenih med revni meščanski sloj. Kazno je torej, da so komisarji hoteli udariti pred-

vsem po premožnem vodilnem kadru, računajoč, da se bodo z uklonitvijo le-teh premislili tudi ostali luteranski privrženci.

Navzlic hudi pretnji je utemeljena domneva, da se vsi niso pokorili pozivu. Iz seznama zapornikov ob koncu glavnega zasliševanja bi se namreč dalo sklepati, da se jih šest ni odzvalo; med temi bi bila tudi Matija Rottenmanner in Jožef Oberhueber.⁷⁵

Komisija se pa ni zaustavila samo pri meščanih. Svoje lovke je raztegnila tudi na podeželje, ki ga je tudi skušala očistiti luteranstva. Tako se je znašlo v teku zadnjih treh mesecev 1586 na gradu tudi vsaj šest kmet-skih podložnikov. Med temi je bil predvsem stari Pavel Kuralt, ki se je moral zagovarjati pred komisijo že 1573, pa Mihael Vodnik (imenovan tudi Vurnik, Megler), gruntar iz Praš, dalje Andrej Jakše, gruntar iz Jame, Matija Ostre, gruntar iz Bitnja, Jakob Pöfler (imenovan tudi Dörfler), kajžar iz bitenjske župe, in Andrej Weinzierl (imenovan tudi Kokhel, Goggerl), gruntar iz Gabrka v Poljanski dolini.⁷⁶

Dne 9. oktobra je komisija poklicala predse skupino desetih *meščanov*, jim prebrala Karlov patent (glej str. 83) in jim očitala nepokornost. V imenu vseh je odgovoril Jurij Kunstl, ki je zanikal, da bi vodili predikante v mesto, in naglašal, da jim ni bilo prepovedano hoditi k obredom izven mesta. Neomajni so ostali vsi tudi pri posamičnem zasliševanju. Povsem enak je bil položaj naslednjega dne, ko je bila zaslišana druga skupina. V imenu te se je oglasil Pavel Junaver. Pri posamičnem zasliševanju je komisija odločila, da morata Gregor Unger, ki ni bil loški meščan, in Pavel Junaver še istega dne pred nočjo zapustiti Loko in loško gospostvo, Jožefu Jamniku so pa dali 14 dni odloga za premislek. Medtem ko je bila dotlej vsaka skupina nameščena v eni sobi, so pridržane sedaj strpali v štiri ločene zapore. Vse štiri Kunstle so skupno z Arnoldom namestili v zgornji zapor stolpa, skupino drugih štirih, med katerimi je bil Andrej Gompa, so v spodnjem zaporu stolpa pridružili Bernardu Erženu, ostale so namestili v dveh so-sednjih sobah na gradu.⁷⁷

Spričo takih ukrepov komisije tudi *deželni stanovi* niso držali križem rok. Že med zasliševanjem je deželni upravnik zahteval pojasnilo, zakaj so te podložnike vrgli v zapor, a je dobil kratek odgovor, da zaradi vere in nepokorščine.⁷⁸ Posveta 21. oktobra se je udeležilo razen deželnega uprav-nika in vicedoma še osem drugih plemičev, med katerimi je bil tudi bivši loški oskrbnik Filip Siegesdorfer, pet meščanov z županom Stettnerjem in dva predikanta. Na sestanku so ostro obsodili ravnanje komisije in se odločili za posredovanje pri nadvojvodi Karlu. Deželni stanovi so se čutili prizadeti zlasti zaradi aretacije Gašperja Arnolda, deželnega dacarja v Loki, ki mu je bilo ukazano, da mora v 14 dneh zapustiti ozemlje loškega gospostva. Stanovi so opozarjali na škodo, ki raste iz denea v dan spričo postopanja proti dacarju, ki ne more opravljati službe. Loškemu oskrbniku Gaispergu so celo grozili z rubežem, da bi z njim krili nastajajoči deficit. Intervencija pri deželnem knezu je zalegla samo toliko, da je le-ta 6. novembra izdal dekret, s katerim je komisarjem prepovedal nalagati denarne kazni, hkrati pa zahteval, naj se strogo drže v deželi običajnega instančnega sodnega postopka. Sicer je pa ostalo posredovanje brez pravega učinka, čeprav so stanovi načenjali tudi vprašanje denarne škode, ki jo bo komora trpela, če bi v Loki zamrla trgovina, ki je bila v veliki meri v rokah prote-stantskih meščanov. Nasprotno, konec oktobra je nadvojvoda Karel izdal

mandat puštalskemu gospodu, pa tudi Raspu in Siegesdorferju, da naj prenehajo z zbiranjem loških protestantov na svojem ozemlju. Navzlic vsemu so bili deželni stanovi tako odločno na strani zaprtih protestantov, da so komisarji računali celo z oboroženim spopadom. Zato so dali grad in mestna vrata zasesti ne le z loškimi podložniki, marveč tudi s plačanimi najemniki, ki so pazili na vse posameznike, prihajajoče v mesto in odhajajoče iz njega.⁷⁹

Komisija je šla ob vsem nasprotovanju svojo pot dalje. Svarila in grožnje so dosegle *pri zapornikih le delen uspeh*. Tako je klonil n. pr. meščan Gregor Sraker, ki se je obvezal, da bo v treh tednih prinesel potrdilo o opravljeni spovedi in obhajilu. Popustila sta tudi kmeta Vodnik in Jakše, medtem ko je komisija Pavlu Kuraltu dovolila, glede na visoko starost, osem dni odloga, da se premisli; kolikor bi ostal pri svojem stališču, bo moral zapustiti gospostvo, če pa bi se poskusil vrniti, ga čaka telesna kazen.⁸⁰ Podobno je komisija uredila še z nekaterimi drugimi zaporniki. Dne 18. novembra so zaradi starosti izpustili celo Bernarda Eržena, tri dni nato tudi Andreja Gompo, oba pod pogojem, da zapustita loško gospostvo v osmih dneh.

Ostale zapornike so obdržali dalje na gradu v pričakovanju škofove resolucije. Zaradi mraza so jih sedaj strpali v dve kamri, kjer sta stražila dan in noč dva vojaka. Nihče izmed služabnikov ni smel z njimi govoriti, pač pa je bilo zapornikom dovoljeno stopiti v stik s komisijo. Ločeno so se tudi hranili v spodnji sobi dvakrat na dan, to je ob 8. in 15. uri, oziroma ob 9. in 16. uri, kjer so se smeli zadrževati po eno uro. Ostri ukrepi so imeli delen uspeh pri treh kmetskih podložnikih, ki so še vedno sedeli v zaporu. Andrej Weinzierl iz Gabrka je bil izpuščen 8. decembra, ko mu je bil odobren 14-dnevni rok za premislek; Matija Ostre iz Bitnja, ki je izjavil, da ga je pripeljal v to vero neki učitelj, je obljubil spreobrnitev; enako tudi kajzar Jakob Pöfler, ki mu je bilo milostno dovoljeno, da je spal zadnjo noč v sobici pri vratih. Tudi Štefan Wagner je prosil za termin. — Zaporniki so trpeli tembolj, ker jim je hkrati s telesnim in duševnim trpljenjem propadalo gospodarstvo. V hudi zadregi se je n. pr. znašel Janž Kos, ki je nakupil velike količine vina in je čakalo nanj osem dni 35 konj s tovorniki. Zato je prosil komisarje za dovoljenje, da vsaj bežno uredi zadevo. Končno je dosegel, da je smel domov ter preko noči in naslednje dopoldne uredil zadevo pod stražo, ki je morala paziti, da ni šel noben nepoklican ne v hišo ne iz nje in da zapornik ni govoril z nikomur brez potrebe.⁸¹

Medtem so se stanovi na vso moč trudili, kako bi zapornikom priborili svobodo. Na posredovanje žena zapornikov je deželni upravnik zagrozil s kaznijo 2000 dukatov, če se Gaisperg kot vršilec dolžnosti oskrbnika v osmih dneh ne javi v Ljubljani.⁸² Končno se je stvar le premaknila. Zaporniki so dosegli, da jim je komisija dovolila razgovor z Baltazarjem Siegesdorferjem in nekdanjim oskrbnikom Filipom Siegesdorferjem. Posredovanje teh plemičev, ki se jima je pridružil še Vörtshacher, je končno vso stvar premaknilo s slepega tira. Komisija se je odločila, da zapornike ponovno zasliši, in to posamič vpričo kaplana Urbana Wurtzerja. Vsi so spočetka sicer ostajali pri svojem, vendar so se na prigovarjanje Baltazarja Siegesdorferja in Vörtshacherja slednjič le omehčali. Tako so bili Janž Kos, Jurij in Lenart Kunstl pripravljene obljubiti pokorščino, če jim odpuste polovico naložene kazni, ki se je prvotno sukala med 100 in 500 ducati, poravnanje te vsote pa naj ne velja kot kazen, marveč kot miloščina v po-

božne namene. Komisija je končno pristala na ustrežno rešitev. Vpričo Baltazarja Siegesdorferja in Vörschacherja je bila prečitana razsodba, po kateri je bilo omenjenim trem zapornikom odpuščene pol kazni. Razen tega je bil Kos že prej pripravljen dati špitalu vinograd, druga dva pa naj izročita vsak po tri kose sukna, ki naj bo enakomerno porazdeljeno med špital, reveže in uboge šolarje. V skladu z obsodbo naj bi jim bilo zabranjeno ne le v mestu, marveč tudi izven njega vsako protestantsko versko delovanje. Na pripombo zapornikov, da ima kaplan Urban Wurtzer hud jezik, kadar je pijan, so komisarji obljubili, da bodo stvar uredili. S podobnimi obvezami so se slednjič rešili zapora tudi poslednji trije loški meščani Boštjan Križaj, Nikolaj Weinzierl in Boštjan Lukančič. Medtem ko naj bi zadnja dva dala po en kos rdečega baržuna, naj bi Križaj izročil oskrbniku v pobožne namene en kos rdečega tafta in tovor dobrega vina.⁸³

S tem je komisija zaključila svoje delo in 21. decembra odpotovala v Freising.⁸⁴ Končni uspehi so bili več kot problematični. Sicer so res postavili na vodilna mesta same katolike. Namesto protestanta Filipa Siegesdorferja je opravljal oskrbniške posle komisar Gaisperg, ki ga je že v decembru 1586 zamenjal še odločnejši komisar Krištof Herwart. Odločen katoliški oskrbnik naj bi bil porok, da bo versko življenje na tleh loškega gospostva šlo po pravih tirnicah. Prav tako je bilo vodstvo mesta Loke v rokah katoliškega sodnika in katoliškega svetovalstva. Vendar se verske razmere v mestu niso umirile. Veliki napor komisije so 1586 rodili le malenkostne uspehe. Loški luterani, ki so sicer pod težo razmer na gradu slednjič le marsikaj obljubili, so ostali po odhodu komisije še dalje neuklonljivi. Pri tem so se pač zanašali na dobre zaveznike, deželne stanove, ki so spretno izrabljali denarne zadrege nadvojvode Karla, glavnega podpornika protireformacijskih komisij. Tako so v decembru 1586 odkrito grozili, da spričo napetega razmerja na prihodnjem deželnem zboru ne bodo dovolili zahtevanih davkov.⁸⁵ Na drugi strani so pa skušali Karlovo odločnost omajati z naglaševanjem njegovih deželnoknežjih pravic, ki da jih skuša komisija v Loki krniti zlasti glede sodnih instanc, za kar je bil Karel močno občutljiv.⁸⁶

Napetost v Loki ni torej prav nič popustila, spori med stanovi in loškim gospostvom se niso polegli. Obstoječe razmere dobro označuje postopek deželnega upravnika, ki je proti koncu 1586 odvezel svobodo loškemu mestnemu sodniku in mestnemu pisarju. Medtem ko je zadnjega odpustil po kakih 12 dneh, je sodnika zadržal več mesecev.⁸⁷ Luteransko agitacijo je bilo v Loki še vnaprej čutiti, kot to nakazuje intervencija nadvojvode Karla 22. februarja 1587 pri kranjskih odbornikih glede delovanja Gašperja Arnolda, ki je ne glede na odločbo komisarjev še dalje bival v Loki, še naprej navajal loške meščane na prejemanje zakramentov po luteranskem obredu in pripravljaj pot za nadaljnje versko odpadanje.⁸⁸ Tudi denarna kazen je ostala na papirju, ker je obsojeni niso hoteli poravnati. Iznancni prav tako niso vzeli obsodbe resno; ne samo, da so obdržali posest v Loki, marveč so se drug za drugim polagoma spet vrnili v mesto.⁸⁹ Posamezni vodilni protestantje so šli še dalje. Bernard Eržen je februarja 1587 obtožil mestnega sodnika in svetovalstvo zaradi nasilja ob aretaciji in zahteval odškodnino v višini 1000 dukatov. Dežela je pozvala obtožence, naj se z njim poravnajo; kolikor oporekajo obtožbi, naj pridejo na zaslišanje k deželnemu glavarstvu.⁹⁰

Napeti položaj je sprožil protiakcijo loškega oskrbnika, ki je hotel ukloniti uporne meščane z *novim zasliševanjem* v februarju in marcu 1587.⁹¹ K postopku je pritegoval loškega župnika Ambroža Haumanna, Jakoba Wurznerja, Jurija Pičaherja in Pavla Schreiberja. V začetku marca je naročil mestnemu sodniku Andreju Lautnerju, naj da privedi na grad deset uglednih loških protestantov, ki so jih zasliševali že prejšnje leto; med temi je bil tudi 1586 iz Loke izgnani Andrej Gompa. Naslednji dan je le-ta mestni sodnik poklical k sebi in jim v prisotnosti mnogih svetovalcev dal prebrati oskrbnikov ukaz, v smislu katerega jih mora odvesti na grad. Od pozvanih se jih je zglasila le polovica; drugi so bili iz Loke odsotni — Jurij Kunstl in Boštjan Lukančič sta bila, vsekakor po trgovskih poslih, v Benetkah. Od navzoče petorice je bil edino Martin Kunstl voljan slediti ukazu, vendar je zaradi varnosti neposredno nato zapustil Loko, hišo in zemljo pa prepustil Gašperju Arnoldu. Ostali — Lenart Kunstl, Matija Kunstl, Janž Kos in Boštjan Križaj — so se bali, da se ne bi ponovil primer iz prejšnjega leta, ko so se ob podobnem pozivu znašli v grajskih zaporih. Odbili so zahtevo s pripombo, da je zanje pristojen mestni sodnik in svetovalstvo kot prva instanca. Še istega dne so se pritožili na deželo, ki jih je vzela takoj v zaščito. Naslednjega dne je namreč deželni upravnik grof Wolf Thurn naslovil na mestnega sodnika ukaz, naj se drži prve instance in naj ne odpošilja ljudi na grad; kolikor ni v stanju, da se tega drži, naj se obrne na deželo za posredovanje, česar pa katoliški mestni sodnik ni vzel na znanje. Čez nekaj dni je oskrbnik ponovno dal pozvati nepokorneže in raztegnil poziv še na Jožefa Oberhueberja,⁹² ki je bil z loškim gospostvom v pravnem postopku. Razen iz Loke odsotnega Kosa so se vsi pozvanci zglasili pri mestnem sodniku in soglasno odbili oskrbnikovo zahtevo, a se v strahu pred represalijami umaknili v Ljubljano.

Glede na ta dogodek je neposredno nato deželni upravnik naslovil na loškega oskrbnika odločno pismo, v katerem mu je očital, da si lasti več pravic kot mu pritiče; hkrati ga je pozval, naj se odreče nadrejenosti nad meščanstvom v Loki.⁹³ V zvezi s tem stališčem je poklical na zaslišanje v Ljubljano ne samo mestnega sodnika in svetovalstvo, marveč tudi oskrbnika. Medtem ko se oskrbnik vabilu ni odzval, so katoliški predstavniki mesta izjavili, da se v skladu s svojimi dolžnostmi do zemljiškega gospostva ne morejo spuščati v nobeno poravnavo te vrste. Kot odgovor na to stališče je deželni upravnik 4. aprila 1587 izdal energično odločbo, sklicujoč se na dekret z dne 6. novembra 1586 (glej str. 86), da namreč pripada jurisdikcija nad mestnim pomirjem sodniku in svetovalstvu, od koder gre apelacija naravnost na deželo; oskrbnik nima nad meščani nobene oblasti.⁹⁴ Ob takem stališču je bila Loka na najboljši poti, da se škofu sploh izmuzne iz rok in postane *deželno mesto*. Če so dotlej loški luterani vedno zatrjevali, da jih veže do zemljiškega gospoda dolžna pokorščina v vsem razen v verskih vprašanjih in da se po tem tudi natanko ravna, se je odselej *verski spor začel prenašati tudi na politično polje*. Spričo takega razvoja dogodkov je povsem razumljivo oskrbnikovo stališče, ki ga je sporočil škofu, da je namreč sam preslaboten za reševanje tako velikih vprašanj in da čaka na ustrezne ukaze in navodila.⁹⁵

Še preden pa je zemljiško gospostvo seglo po ukrepih, ki niso poznali nobenih ozirov do loških luteranskih privržencev, je prišlo do *incidenta s predikantom Petrom Kupljenikom*, ki nazorno priča o odločni volji zem-

ljiškega gospoda, da se ne umakne z začrtane poti. Ko se je Peter Kupljenik 18. junija 1587 vračal iz Železnikov, kjer je obiskal na smrt bolnega fužinarja Felicijana Gompo, očeta Andreja Gompe, sta ga na cesti napadla dva loška biriča, ga vrgla s konja, ga pretepla do krvi in ga zvezanega odpeljala na loški grad, kjer so ta dogodek proslavili s svečanim streljanjem. Na takojšnje posredovanje deželnih stanov je oskrbnik odgovoril, da je izpolnil samo ukaz freisinškega škofa. Deseti dan je dal oskrbnik Kupljenika ponoči v spremstvu selskega sodnika in sedmih biričev peš odpeljati na gosposčinsko mejo, kjer so ga izročili tolminskemu glavarju v nadaljnje postopanje. Potekli so dolgi meseci, preden se je stanovom posrečilo, da so Kupljenika osvobodili, medtem ko so se zaman trudili, da bi bil za nasilno dejanje loški oskrbnik kaznovan, ker le-ta ni napravil nič brez izrecnega povelja deželnega kneza.⁹⁶

Dogodek s Kupljenikom je bil samo uvod v novo poglavje protireformacijske dejavnosti na loških tleh. *Proti koncu 1588* je namreč prišla v loško gospostvo *nova mešana freisinško-deželnoknežja komisija*. Freisinški škof je imenoval izmed prejšnjih članov za komisarje sufragana Scholla in skolastra Krištofa Herwarta, loškega oskrbnika, medtem ko je namesto dr. Ramspecka postavil dr. iur. Janeza Jurija Loricha.⁹⁷ V instrukcijah za 1588 je škof Ernest tožil, kako močno se je v Loki ugneznila kriva vera; navzlic prepovedim vodijo meščani v mesto predikante in skrivaj prisostvujejo v svojih hišah obredom, obenem pa tekajo v sosedstvo k predikantom in tam prejemajo zakramente. Podpore imajo pri deželnem upravniku, ki je nedavno zagrozil loškemu oskrbniku s kaznijo 1000 dukatov, če v sedmih dneh ne izpusti zaprtih nepokornih meščanov. Ker očita deželni upravnik gospostvu, da nalaga kazni le iz pohlepa po denarju, naj bodo vse globe uporabljene samo v pobožne namene. Vse krivoverce je treba povsem ločiti od ostalih; zato naj vse nepokorneže, bogate in reveže, izženejo iz gospostva. Da bi akcija v celoti uspela, se je gospostvo potrudilo, da je dobilo nadvojvodo Karla povsem in brez pridržkov na svojo stran.⁹⁸

Nadvojvoda Karel je imenoval s svoje strani za člana komisije župnika iz Kranja Franca Lapidico (Steinmetz), ki je zamenjal prošta Freudentchussa, proti kateremu je imel nadvojvoda nekatere pomisleke. Deželnoknežji odposlanec je imel stroge instrukcije, ki so dajale slutiti, da bo komisija to pot, ob nedeljeni podpori deželnega kneza, skušala dokončno rešiti versko vprašanje na loških tleh. Loškimi podložnikom, ki navzlic vsem svarilom in ukrepom še dalje vztrajajo pri svoji veri, naj bi dovolili le 14 dni časa za premislek. Kolikor bodo ostali še dalje nepopustljivi, jih je treba izgnati s celotnega ozemlja loškega gospostva, vendar jim hkrati dovoliti, da njihovi pooblaščenci v določenem roku prodajo posest. Če bi se še pojavili na loških tleh, jih čaka zapor in denarna kazen, ki jo je pa mogoče uporabiti le za pobožne namene. Ako se pozvani loški podložniki ne bodo odzvali komisiji v določenem roku, bodo obsojeni v odsotnosti. Iznancem ne samo, da ne bo mesta v deželnih službah, marveč bodo morali sploh zapustiti ozemlje avstrijskih dednih dežel.⁹⁹

Da odstrani že vnaprej vsak nesporazum s freisinškim škofom, je nadvojvoda Karel popustil glede instanc: loškemu oskrbniku je priznal pravico do druge instance, na katero gredo apelacije v zvezi z rabsodbami mestnega sodnika; tretja instanca pripada deželnemu glavarstvu, zadnja pa vladi v Gradcu.¹⁰⁰ Z likvidacijo instančnega spora je bil zadan loškimi luteranom

hud udarec, saj je odslej izmikanje pred oskrbnikovimi ukazi veljalo kot protizakonito.

Vest o sestavi nove verske komisije je sprožila pri vodilnih loških luteranih protiukrepe. Z *odpovedjo meščanstva* so se hoteli rešiti odvisnosti od loške oblasti, pa tudi vseh obveznosti do mesta. Kot prvi je podal odpoved fužinar Matija Rottenmanner, njemu je sledilo, vsekakor po dogovoru, na isti dan, 29. decembra, nadaljnjih šest meščanov. Dopoldne tega dne se je javil pri sodniku in svetovalstvu Janž Kos in sporočil, da zapušča Loko z vso služinčadjo in da se seli v Staro Loko v Rasnov dvorec, ki ga je vzel v najem. Na prigovarjanje je odgovoril, da ne more voditi dveh gospodarstev. Takoj nato sta se zglasila Lenart in Jurij Kunstl in hotela odpovedati meščanstvo, ker ne mislita več stanovati v Loki; na vprašanje, zakaj sta se tako odločila, je odvrnil Jurij Kunstl, da se boji podobnega postopka, kot ga je doživel pred dvema letoma, in da gre osel le enkrat na led. Popoldan sta se javila z istim namenom še Boštjan Križaj in Boštjan Lukančič. Istega dne je dal pismeno odpoved še Jožef Oberhueber in zahteval izbris iz mestnega in davčnega registra, češ da je stopil v službo grofa Jobsta Jožefa Thurna, ki mu je poveril oskrbništvo nad gosposčino Zalog; obenem je prosil, naj bi mu pomagali prodati nepremičnine na loškem ozemlju. Kasneje je odpovedalo meščanstvo še nekaj meščanov. Mestno zastopstvo odpovedi ni hotelo brez nadaljnjega vzeiti na znanje. Zahtevalo je, da odpovedovalci podpišejo reverz, po katerem bi se obvezali, da bodo do prihodnjega sv. Jurija nepremičnine prodali ali prepustili meščanom, na katere bi mesto pristalo. Ker prizadeti reverza niso hoteli podpisati, je mesto odpovedi odklonilo, vendar jim odhoda ni branilo. Dne 30. in 31. decembra 1588 so le-ti s premičninami zapustili mesto.¹⁰¹ Boštjan Križaj in Lenart Kunstl sta se nastanila v Puštalu. Janž Kos je bil pri Raspu v Stari Loki; prav tam se je mudil tudi Matija Kunstl. Jurij Kunstl se je naselil v Kranju, kjer si je pridobil meščanstvo; v Kranju se je zadrževal tudi Martin Kunstl. Boštjan Lukančič je odšel z ženo v Trzič, Jožef Oberhueber pa kot oskrbnik na grad Zalog. Bivališče Matije Rottenmannerja, ki se je zadrževal v Ljubljani, je bilo takrat loškim oblastnikom nepoznano.¹⁰²

V drugi polovici *januarja 1589* je komisija začela z delom. Primerjava števila oseb, ki so jih hoteli komisarji oziroma njihovi pooblaščenci zaslišati v nekaj mesecih, s tistim iz prejšnjih let kaže, da je zavzelo zasliševanje dosti večji obseg, kar je deloma povezano s trdovratnim širjenjem protestantizma po ozemlju loškega gospostva, deloma pa je šlo gotovo tudi na račun večje natančnosti. Komisija se je mogla nasloniti na sezname protestantov, ki so jih vsekakor sestavljali tudi domačini iz neduhovniških vrst. Tako so komisarji imeli na voljo seznam loškega meščana Jakoba Schreiberja, ki je skušal zajeti vsaj deloma tudi loško podeželje. Schreiberjev seznam dopolnjuje drugi spisek, ki je anonimen in ni datiran, a poteka vsekakor iz prvih mesecev bivanja komisije na loških tleh.

V seznamih srečamo vsa imena uglednejših loških protestantov iz 1586, medtem ko pogrešamo samo deset manj pomembnih posameznikov iz tistega časa. Zato pa naletimo na vrsto novih omemb. Izmed teh očita seznam petnajstim le prejemanje obhajila pod obema podobama; tem se pridružuje celotno mestno svetovalstvo z eno samo izjemo, ki medtem sploh ni pristopilo k obhajilu, kar močno zanikuje uspeh prejšnjih komisij, ki so od-

stavljale protestantsko mestno vodstvo in postavljale na ta položaj katoliške meščane. Razen teh pa obsega seznam še enajst imen loških meščanov, ki so označeni kot pravi krivoverci: med temi so bili vsaj trije hišni posestniki, vsaj trije drugi pa so sodili v obrtniške vrste. Posebno pozornost poklanja vir zlatarju Hansu Ulriku Prembu, po rodu Švicarju iz Züricha, ki je bil naseljen v Loki kakih devet let in si je bil pridobil lepo premoženje: v enem seznamu je označen kot evnglijanec, v drugem kot na pol kalvinec. Posebej je omenjen kovaški ceh, ki pogostoma pomaga pokopavati krivoverce.¹⁰³

Posebno skupino so sestavljali *Železnikarji*, ki so živeli v posebnem položaju (glej str. 75). Tod naj bi imel v skladu z virom poseben vpliv Andrej Gompa, loški meščan in železnikarski fužinar, ki je opravljal v Železnikih nekaj časa tudi posle nižjega rudarskega sodnika.¹⁰⁴ Po Schreiberju naj bi bili pristaši protestantizma štirje fužinarji (Andrej Wretzl, Janž Wretzl, Matija Warl in Matija Schuester), ki so imeli v službi tudi nekaj nemških protestantskih drvarjev.

Od *kmetskih podložnikov* je omenjen v Schreiberjevem seznamu le stari znanec, neuklonljivi Pavel Kuralt iz Dorfarjev in Matija Ostre iz Bitnja, namesto Andreja Weinzierla iz Gabrka pa Helena Weinzierl; pač pa naj bi bilo še nekaj krivovercev v šmartinski župniji. V anonimnem seznamu so označeni v tej zvezi še kovač Matevž Korošec, čevljar David Simonič in Štefan Pučar.¹⁰⁵

Komisija se je najprej lotila *meščanov*, ki naj bi jih na njen ukaz dal mestni sodnik privedi na grad v dveh skupinah v zgodnjih urah 18. in 20. januarja. Za 20. januarja so bile določene osebe, ki so se dotlej izmaknile iz mesta. Med temi srečamo razen že znanih meščanov še Jožefa Jamnika. Skupino odseljenih so seveda zaman iskali na njihovih domovih. Na prvi poziv se ni nihče odzval. Pri trikratnem zaporednem iskanju v teku 14 dni so na njihovih domovih le v redkih primerih tu in tam našli njihove zastopnike, deloma samo služinčad. Na drugi in tretji poziv se nekateri sploh niso odzvali, drugi so poslali svoje pooblaščenca, sicer so se pa le pismeno zglasili, čudeč se, da jih pozivajo, ker so se odpovedali meščanstvu; če ima kdo kaj ugovarjati glede njihove posesti, ki je tako naprodaj, naj se uredi to pismo, kot je v navadi pri zunanjih strankah.¹⁰⁶

Tudi iz *prve skupine*, v kateri je bilo le malo znancev iz prejšnjih zasliševanj, se niso vsi odzvali. Gregor Lukančič je n. pr. na prvi poziv takoj odpotoval v Ljubljano in se ni več vrnil domov, pač pa je poslal sodniku Andreju Paplerju pismo, v katerem se odpoveduje loškemu meščanstvu.¹⁰⁷ Sicer pa je bila v dneh 18. in 19. januarja zaslišana vrsta ljudi. Vodstvo kovaškega ceha se je spričo pretnje, da jim bodo odvzeli cehovske privilegije, brez nadaljnjega obvezalo, da odslej ne bodo nikogar pokopali brez župnikove vednosti in da se bodo držali katoliških obredov. Župniku je bilo ob tej priliki naročeno, da mora biti pokopališče zaklenjeno; kolikor bi protestantje vrata vlomili, bi jih lahko obtožili nasilja.¹⁰⁸ — Sicer so pa viri glede januarskega zasliševanja zelo skopi. Loški obrtnik Melhior Walach je bil n. pr. pripravljen popolnoma ubogati, čeprav ga bodo zaradi tega sosedje zaničevali; podobno je tudi Matevž Pečnik (imenovan tudi Juric) sicer priznal, da je res prejemal obhajilo pod obema podobama, je pa bil voljan slediti navodilom.

Sicer so na voljo le še podatki o treh osebah, ki pa niso bili pravi Ločani. Ana Stampfer naj bi bila v skladu s Schreiberjevim seznamom izgnana iz Bače, kar je pa zanikala, češ da je prišla v Loko k znancem po moževi smrti. Prosila je sicer, da bi smela prejemati obhajilo pod obema podobama, vendar je bila spričo dolgega nagovarjanja voljna popolnoma slediti ukazom komisarjev. Martin Senek ni bil meščan, ampak je potoval sem in tja ter je imel stalno bivališče na beneški meji, kamor se je nameraval kmalu preseliti. Komisija ga je že pred časom zasliševala, pa se ni držal navodil. Komisarji so ga opozorili, naj se obnaša kot gost; kolikor bi se pa v Loki naselil, bi postopali z njim kot z ostalimi. Tudi zlatar Hans Ulrik nj bil meščan; po lastni izjavi je bil pristaš augsburške konfesije. Prosil je komisijo, naj ga kot dotlej puste na miru, sicer se bo preselil v drug kraj. Komisija mu je dala 14 dni časa za premislek.¹⁰⁹

Januarsko zasliševanje ni doseglo zaželenega učinka, ker so se mu glavni vodje protestantskega gibanja izmaknili. Zato se je komisija 5. februarja obrnila na nadvojvodo Karla, naj izda glede teh iz Loke izseljenih upornikov primerne ukrepe. Dne 21. februarja je *Karel res izdal resolucijo*, s katero je vse omenjene upornike zaradi nepokorščine izgnal iz dednih dežel. Izgnanci morajo do Mihelovega preko pooblaščenecv prodati nepremičnine osebam, ki ustrezajo v vsakem oziru, hkrati pa poravnati globo, to je vso 1586 naloženo kazen v naravi (glej str. 87—88), kazen v denarju pa Janž Kos 50, Jurij Kunstl 200, Lenart Kunstl 250, Boštjan Križaj 200, Martin Kunstl 75, Boštjan Lukančič 50 in Matija Kunstl 50 dukatov. Omenjeno globo naj pobere oskrbnik in jo porabi v pobožne namene. Matija Rottenmanner, Jožef Oberhueber in Gregor Lukančič niso bili obremenjeni še s posebnimi globami. Obsodbo je prebral na tedenskem sejmu v Loki mestni pisar v prisotnosti komisarjev, sodnika in svetovilstva najprej v nemškem jeziku, nato pa še v slovenskem prevodu, kot ga je od besede do besede priredil mestni pisar.¹¹⁰ Ko so izgnanci zvedeli za obsodbo, so poslali 3. marca k oskrbniku ljubljanskega odvetnika Janža Dolerja in Mihaela Khistlerja, zeta Andreja Gompe, z željo, da jima izroči prepis resolucije.¹¹¹ Oskrbnik jima je odgovoril, naj se obrnejo na škofa, hkrati je pa izrazil mnenje, da ne verjame, da je kdo izmed izgnancev še v Ljubljani ali sploh kje v deželnoknežjih deželah.¹¹²

Ostra resolucija je dala komisiji potrebno osnovo, da je v naslednjih dneh odločno nastopila. Dne 2. oziroma 3. marca 1589 so mestni očetje s sodnikom Andrejem Paplerjem na čelu vzeli na znanje tako imenovani *reverz*, s katerim je bilo med drugim določeno, da mora biti celotno vodstvo mesta v rokah izrazito katoliških mož, oskrbniku pa priznana pravica, da po uvidenosti kliče na grad, kogar hoče; vsakdo je dolžan, da se skrbno ravna po oskrbnikovih ukazih. Brez oskrbnikovega privoljenja ne more mesto nikomur dodeliti meščanstva, prav tako je pa potrebno oskrbnikovo soglasje pri vsaki prodaji hiš ali zemljišč, do katerih more priti le meščan, ki je v verskem oziru povsem neoporečen.¹¹³

Ko so bili komisarji prepričani, da so s Karlovo resolucijo uspeli vodilne loške protestante povsem ohromiti, so od meščanov zaslišali le še Lenarta Paplerja, ki se je izgovarjal na tedanjega loškega prošta, češ da mu je enako kot gospod Urban Wurtzer delil obhajilo pod obema podobama; prosil je nekaj dni časa za premislek. Komisija mu je željo odbila in ga pripravila do tega, da je obljubil popolnoma slediti katoliški cerkvi.

Sicer je komisija le še kratko odmerjeni čas posvetila protestantskemu prebivalstvu, ki je bilo nastanjeno izven mesta. Na grad je 1. marca ponovno pozvala *železnikarske fužinarje* Andreja Wretzla, Gregorja Okorna in Matijo Warla. Okorn, ki je spoznal protestantsko vero v Nemčiji, in Warl sta se izgovarjala, da ju je župnik naučil prejemati obhajilo pod obema podobama. Vsi trije so obljubili, da se bodo za veliko noč spovedali po katoliškem obredu.

Razen fužinarjev je komisija zaslišala še *11 kmetских podložnikov*. Med njimi je bilo nekaj znancev iz 1586. Andrej Weinzierl iz Gabrka je navzlic 1586 danem roku še dalje prejemal obhajilo v Puštalu, ker mu je bilo to sicer drugje odtegnjeno. Komisija mu je naložila, da prinese v 14 dneh oskrbniku potrdilo o opravljeni velikonočni spovedi in obhajilu, sicer bo moral zapustiti loško gospostvo. Ponovno je bil zaslišan kajzar Jakob Pöfler, ki je bil voljan ubogati kot 1586. Podobno se tudi gruntar Andrej Jakše iz Jame ni upiral, pač pa se je izgovarjal, da ga šmartinski župnik ni hotel ne spovedati ne obhajati, zahtevajoč, da stoji pred oltarjem s prižgano lučjo.

Ostali kmetje so bili tokrat prvič pred komisijo. Ruprecht Škoda, gruntar iz Bitnja, se je izgovarjal, da je sledil Siegesdorferju kot svojemu nadrejenemu gospodu; njegov sin Avguštin je krivil očeta, da ga je zapeljal. Tudi Klement Žitnik (imenovan tudi Sušnik), podložnik loških klaris v okolici Loke, je trdil, da je bil zapeljan; deset let je hodil k obhajilu na Brdo. Gruntar Marko Bohinc (imenovan tudi Vrhunc), verjetno iz Dolenje vasi v Selški dolini, se je izgovarjal, da je služil v Kranju in da ga je gospodar silil v novo vero. Vsi ti so bili, enako kot Andrej Jenko, gruntar iz Praš, Simon Fakin, gruntar iz Stražišča, in Urban Praust (imenovan tudi Prezelj, Fridl), gruntar iz Gorenje Save, pripravljeni izpolniti ukaze komisije. Nekoliko odpora je kazal edino Bende Sicherl, gruntar iz Bitnja, ki je živel 15 let v nemških deželah; imel je nekaj protestantskih knjig, ki jih je moral prinesiti na grad. Sicherl je prosil komisijo, da bi smel še dalje prejemati obhajilo pod obema podobama.¹¹⁴

Ko je komisija vsilila Ločanom reverz, podeželje pa, kot je menila, v glavnem spravila na kolena, je bila prepričana, da je v glavnem opravila nalogo. Tako sta 4. marca 1589 *odpotovala* iz Loke posvečeni škof Scholl in dr. Lorich, medtem ko je tod ostal Krištof Herwart kot loški oskrbnik in seveda tudi Franc Lopicida, župnik v Kranju. Tema dvema je bila poverjena naloga, da *nadaljujeta in končata* z delom komisije.¹¹⁵ Res sta po odhodu komisarjev v Freising oba preostala nadaljevala z delom; včasih sta k zasliševanju pritegovala tudi loškega župnika Ambroža Haumanna, oziroma duhovnika Jožefa Sitticha, pa Jakoba Schreiberja. Na zasliševanje so navadno klicali cele skupine, v katerih so se nekateri ponovno znašli.

Kmetško prebivalstvo so gonili na grad biriči, ki jim je bilo sicer naročeno, naj kmetov ne vežejo kot ujetnike, vendar je prišlo tu in tam do ostrih nastopov. Tako se je n. pr. gruntar Janez Škoda v Stražišču postavil biričem s sekiro v bran, spričo česar so ga vrgli v stolp, kjer je bilo mesto tudi za kmete, ki se pozivu niso v redu odzvali. Nekateri kmetški podložniki so bili pozvani povsem na novo. Mimo Janeza Škode spada v to vrsto Janez Bajželj iz bitenjske župe, ki je priznal, da hodi že 20 let v Kranj in na Brdo poslušat pridige predikantov: tam je prejemal tudi obhajilo, pač pa je dal otroke katoliško krstiti v Šmartnem, vendar sta bila vsaj

dva sinova tudi pristaša Lutrove vere. Prvič se je znašel pred komisijo tudi mesar Vid Volčnikar, pa stara Marjeta Wassermann (imenovana tudi Ostermann) iz Selc, ki je izjavila, da je pred 30 leti poslušala v Kranju Primoža Trubarja; po poroki se je preselila v Selca in hodila na Brdo prejemat zakramente.

Nekateri kmetje so bili pa že stari znanci komisij. Deloma so jih ponovno klicali, ker niso izpolnili danih obljub. Andrej Jakše, Mihael Megler (Vurnik) in Klement Sušnik so se izgovarjali na šmartinskega župnika, ki jim ni izstavil zahtevanega potrdila. Zato je komisija župnika pozvala k redu z očitkom, da prinaša njegovo vedenje malo časti komisiji in duhovščini. Drugi kmetje so se znašli ponovno pred komisijo zaradi izrazite nepopustljivosti. Med temi pač prednjači stari Pavel Kuralt iz Dorfarjev. Ta je spričo oslabeledosti poslal k zaslišanju kot zastopnika sina Felicijana, ki pa je bil tudi osumljen krivoverstva, vendar se je znal opravičiti. Na vprašanje glede protestantskih knjig je odgovoril, da z očetom nimata knjig in da sploh ne znata brati. Komisija je sinu naročila, naj se oče naslednji dan pripelje ali pa naj prijezdi, sicer bo moral zapustiti gospostvo, vendar so starega Kuralta šele čez nekaj dni privedli biriči. Kuraltu je komisija očitala, da je bil 1586 pri zaslišanju voljan zglasiti se pri župniku, na kar je le-ta odgovoril, da je to tudi storil, ni se pa s tem obvezal, da bi se katoliško spovedal in obhajal. Na dolgo prigovarjanje in spričo pretenj, da bo moral sicer zapustiti gospostvo, je Kuralt sedaj na vse pristal, vendar se je v nasprotju s pristankom umaknil v Ljubljano. Za binkošti je prišel ves bolan domov, se katoliško spovedal in obhajal ter po nekaj dneh umrl. — Podobno je bil nedostopen tudi edini zaslišani kmet iz Poljanske doline, Andrej Weinzierl, ki so ga morali prignati na grad biriči. Pred komisijo je zatrjeval, da so mu prej delili obhajilo pod obema podobama isti duhovniki, ki mu sedaj to odrekajo. Spričo pretenj je navidezno pristal na ukaz komisije, vendar je kmalu dal gospostvu slovo. Loško gospostvo je zapustil tudi mesar Vid Volčnikar, ki se je skrivaj izmuznil z loškega gradu.

Vsi ostali kmetje so spričo pretenj sledili ukazom. Večinoma so prinesli tudi potrdilo o prejemu zakramentov, in to ne samo zase, temveč deloma tudi za vso družino.¹¹⁶

Istočasno se je komisija ukvarjala tudi s petimi *železnikarskimi fužinarji*, ki so se trije že v začetku marca vdali, vendar obljube niso izpolnili. S ponovnim zasliševanjem je komisiji končno uspelo, da je pregovorila Andreja Wretzla, Matijo Warla, Gregorja Okorna in Matijo Schuesterja (imenovanega tudi Šušteršiča), medtem ko je Janž Wretzl ostal trden. Pri zasliševanju je izjavil, da je želel od župnika samo obhajilo pod obema podobama, kar je le-ta drugim dovoljeval, njemu pa odbil, zato je hodil v ta namen v Ljubljano. Obljubil je, da hoče biti v vsem pokoren, dovolijo naj mu le obhajilo pod obema podobama, kar mu narekuje vest. Komisija mu je sicer s pomočjo sv. pisma dobro uro dokazovala nasprotno, a brezuspešno. Zato je odločila, da mora zapustiti loško gospostvo. Res se je naselil na Dolenjskem, a je od časa do časa prihajal v Železnike, kjer se je mudil tudi Andrej Gompa.¹¹⁷

Najbolj zamotana je bila vsa stvar pri *loških meščanih*, ki naj bi jih reverz dokončno uklonil. Resnični položaj pa je bil precej drugačen, kar dovolj nazorno dokazuje obnašanje skupine desetih članov sveta, ki so jih komisarji poklicali na grad. Komisija jim je razložila, da ne more biti

nihče niti član svetovalstva niti zastopnik občine, kdor v celoti ne izpolnjuje vsega, kar zahteva katoliška cerkev. Ko je komisija zbrane vprašala, kdo se je v zadnjem času katoliško spovedal in se dal obhajati pod eno podobo, so vsi molčali. Spričo grožnje so svetovalci sledili zahtevi komisije in se dali obhajati pod eno podobo, le Filip Hainricher je ostal pri svojem. Zato je bil odstavljen; ker mu je grozil izgon, si je kupil posest v Kovorju. Prazna mesta so bila izpolnjena s katoličani.¹¹⁸

Komisija je imela z Ločani še nadalje mnogo dela, ki pa je bilo kronano le z delnimi uspehi. Hitro je *klonil* le Matevž Pečnik, ki je prinesel ustrezno potrdilo. Njemu je sledil Štefan Wagner, ki se že 1586 ni bil vdal brez nadaljnega in je tudi sedaj želel, četudi zaman, doseči, da bi smel prejemati obhajilo pod obema podobama. Okleval je tudi Melhior Wallach, ki ga je komisija ponovno klicala, češ da ni držal besede; končno je klonil, čeprav se je bal, da mu bodo zaradi tega njegovi nasprotniki delali sitnosti. Podobno se je otepal Štefan Pušer, ki je izjavil, da ga je seznanil z novo vero učitelj Stendler; skliceval se je na Rathgeba, nekdanjega dušebrižnika v Poljanah, in bivšega loškega prošta Mihaela Kumiberja, ki sta mu delila obhajilo pod obema podobama. Komisija mu je odbila rok dveh dni, ki ju je želel za premislek, z grožnjo, da bo izgnan, če v petih dneh ne prinese od župnika ustreznega potrdila. Grožnja je bila tudi uresničena, pa čez nekaj tednov preklicana, ko je Pušer prinesel zahteivano potrdilo.¹¹⁹

Nekateri meščani pa so pokazali večjo *doslednost*. Deloma sploh niso sledili pozivu, drugi so celo bolj ali manj trmasto tvegali vse. Ana Stampfer je pred celotno komisijo sicer slednjič klonila (glej str. 95), toda pri ponovnem zaslišanju je prosila za rok, češ da se boji zeta. Komisija ji je dala štiri dni za premislek; ker je ostala pri svojem, je bila izgnana. — Podobne usode je bil deležen krojač Jakob Eržen (Legat). Ta se je izgovarjal na ljubljanskega škofa, bivšega župnika v Gornjem gradu, da je le-ta učil, da se je treba obhajati pod obema podobama. Komisija je menila, da Eržen pridige ni prav razumel, medtem ko je arhidiakon protestiral proti taki Erženovi izjavi. Eržen je prosil za 14-dnevni rok, kar mu je komisija odbila in mu naložila, da se javi pri župniku, se spove in se da obhajati ter da prinese o tem potrdilo, sicer bo moral zapustiti loško gospostvo. Ker je ostal trden, je bil izgnan; zadrževal se je deloma v Puštalu, deloma v Ljubljani. — Nič boljše ni opravil loški brivec in padar Valentin Serafiner, ki po lastni izjavi zadnji dve leti ni prejemal zakramentov. Komisijo je prosil za termin do binkošti; dotlej bi se odločil, ali naj gre v Karlovec, kjer bi se utegnil zaposliti v ondotnem kopališču. Ker se komisija ni mogla z njim sporazumeti, je ukazala, da mora Serafiner še istega dne ob sončnem svitu zapustiti mesto, posest pa do Mihelovega po pooblaščenju prodati. Izgnanstvo je Serafinerja toliko omeščalo, da je bil pripravljen v petih dneh sprejeti katoliško obhajilo; ni pa razvidno, če je obljubo držal. — Trden je ostal zlatar Hans Ulrik Premb, čeprav mu je komisija zelo prigovarjala. Končno je komisija odločila, da mora še pred veliko nočjo zapustiti loško gospostvo; če ima tod kaka odprta vprašanja, naj jih uredi preko zaupnikov. Zlatarja obsodba ni preveč zadela; ker so Loko zapustili najpremožnejši meščani, itak ni nameraval tod ostati. Pač pa je prosil, da bi mu dovolili potovati po trgovskih opravkih skozi gospostvo. Komisija glede tega ni hotela sama ukrepati, pač pa je čakala ustreznih instrukcij. Kazno je, da se zadeva ni ugodno uredila za zlatarja, kajti iz

aprila 1589 datira poročilo, da se je z orožjem v roki upiral mestnemu sodniku, nato pa pobegnul v Puštal, kjer je dalje opravljaj svoj poklic.¹²⁰ V Puštalu je iskal zavetja tudi Lenart Papler, ki se je nekaj mesecev prej navidezno uklonil; v Staro Loko pa se je umaknil Mihael Weinzierl, ki se je od časa do časa oborožen pojavljal v mestu. Martin Senek pa je zapustil loško ozemlje in je odšel v Malborget.¹²¹

Loko je torej zapustilo lepo število ljudi, izmed katerih se nekateri niso nikdar več vrnili. Med temi sta bila nekdanja vodilna loška protestanta Jurij Kunstl in Bernard Eržen. Kunstl je v Kranju kmalu po izselitvi nevarno zbolel; prepeljali so ga v Ljubljano, kjer je podlegel. Nekdanji premožni Eržen pa je umrl na Igu v veliki revščini.

Ostri ukrepi pa luteranstva v Loki še vedno *niso zatrli*. Sam oskrbnik je priznaval, da je ostalo v loški občini še lepo število ljudi, ki so bili naklonjeni nasprotni veri in ki jih po oskrbnikovem mnenju ne kaže trpeti, marveč jih je treba ukloniti z ostrimi protiukrepi. Mestno svetovalstvo naj bi krivovercem odreklo vsakršno uradno opravilo, prepovedalo trgovanje, sekanje lesa, uporabo paše, za kar naj gospostvo doseže tudi deželnoknežje privoljenje. Ker se dežela trenutno ni vmešavala, bi se mestno svetovalstvo, po oskrbnikovem mnenju, upalo podvzeti kaj takega. Spričo takih represalij bi se krivoverci sami od sebe umaknili oziroma se povrnili h katoliški veri.¹²²

Taki ukrepi pa so ostali samo v oskrbnikovi glavi. Dejansko stanje je bilo daleč od tega. Ko je v poletju 1589 oskrbnik odpotoval v Freising, so se pojavili v mestu različni begunci in izgnanci; med temi n. pr. Janž Kos in Jožef Oberhueber; Mihael Weinzierl in Matija Kunstl sta bila celo oborožena s puško. Taki primeri pač kažejo, da mestna uprava sama ni mogla, ali pa tudi ni hotela, dovolj ostro ukrepati proti izgnancem, obenem pa dokazujejo, da je bilo izgnanstvo iz vseh avstrijskih dednih dežel obsodba, ki je ostala samo na papirju.¹²³

V avgustu je prišlo do prave demonstracije, ko so v Puštalu bivajoči izgnanci Boštjan Križaj, Lenart Kunstl, Lenart Papler, Gregor Lukančič, zlatar Hans Ulrik Premb skupno s služinčadjo in Janžem Kosom ter Jožefom Oberhueberjem z nabitimi puškami izzivalno podprli puštalskega gospoda pri ribolovu, do katerega mu je loško gospostvo oporekalo pravico. V avgustovskih dneh sta se pojavila v Loki na konjih Janž Kos in Jožef Oberhueber; zadnji se je oglasil v svoji hiši, kjer se je mudil več ur, nato pa ponosno zapustil Loko. V istem mesecu sta se n. pr. Mihael Weinzierl in Matija Kunstl pojavila v območju šentjakobske cerkve z nabitima puškama in z napetim petelinom. Mestoma je prišlo do pravcatega spopada. Ko so se septembra vračali nekateri Ločani z Vipavskega, so se v gostilni na Hotavljah srečali z Matijo Kunstlom, ki je izzval prepir, v katerem je bil katoliški član loškega notranjega sveta Tomaž Blažič ranjen v glavo. Do medsebojnega obračunavanja je prišlo tudi v neposredni okolici Loke; tako se je n. pr. loški meščan Matija Benkovič spoprijel z nekim Raspovim podložnikom. Ko sta se oba pretepača znašla v Sori, so oboroženi puštalski izgnanci potegnili Benkoviča iz vode, ga pretepli in mu odvzeli konja. Podobni neredi so se nadaljevali tudi v naslednjem letu.¹²⁴

Medtem je postajalo zelo pereče vprašanje *posesti*, ki naj bi jo glavna skupina izgnancev morala *prodati* do Mihelovega 1589. Izgnancem se s prodajo ni mudilo. Zanašali so se, da se bo ostrina polagoma unesla, kar ni

bilo brez osnove, saj so se navzlic izgonu iz vseh dednih dežel še nadalje svobodno gibali v neposredni okolici mesta. Gospodarsko v splošnem niso bili niti preveč udarjeni. V skladu s tožbo mestnega vodstva so se v Puštalu in v Stari Loki še dalje ukvarjali s trgovino (sukno, olje, železo, vino ipd.), njihove žene in služinčad pa so nadaljevali s trgovanjem in gostilničarstvom v mestu. Pri kmetih so hoteli ustvarjati videz, da brez njih ne gre; zaustavljali so na loški trg namenjene kmete in skušali od njih pokupiti najboljše blago. V Loki so preko svojih ljudi še naprej redili živino, ki se je skupno z ostalo pasla na mestnih pašnikih. Še naprej so se oskrbovali z lesom kot v Loki naseljeni meščani. Ker niso hoteli nositi mestnih bremen (davki, naklade, stražarina ipd.), ki jih niso poravnali niti za 1588, ko so bili še naseljeni v mestu, so uživali celo prednost pred meščani, naseljenimi v Loki.¹²⁵ Spričo takega položaja ni čudno, da se prodaja njih posesti ni premaknila; izgovor je bil, da niso mogli najti kupcev.

Oskrbnik se je bal komplikacij. Skušal je dobiti od deželnega kneza dovoljenje, da lahko prime izgnance, ki žive v mejah loškega deželskega sodišča pod drugimi zemljiškimi gospodi, vendar je imel obenem pomisleke spričo tveganja, da bi ta gospodstva ukaza ne spoštovala. V tem primeru bi moral oskrbnik, glede na deželne navade, omenjeno gospostvo tožiti, vendar bi bilo problematično, koliko bi loško gospostvo pri deželi uspelo. Če bi pa pustili izgnance v tujih gospostvih pri miru leto in dan, bi prišla v posest le-teh v loškem pomirju ležeča imetja pregnanih meščanov. Oskrbnikova negotovost je bila upravičena. Ko je skupina prvih izgnancev pri mestnem vodstvu zaman skušala doseči, da bi dali njihovo v pomirju ležečo posest na javno dražbo na tedenskem sejmu in kupce poslali k njim, so skušali pregnani Ločani v vlogi nadvojvodi Karlu (15. julija 1589) zabiti klin med deželnega kneza in loško gospostvo. Naglašali so, da postopanje loških oblastnikov ne škoduje samo njihovi trgovini, pač pa bo prizadelo tudi komorne dohodke. Posebej so opozorili nadvojvodo, da rudniki sploh ne spadajo pod loško zemljiško gospodstvo in da naj knez ukrepa previdno, da ne bo sam trpel škode. Ker so se izgnanci bali, da jim hočejo posest kratkoma odtujiti, so v vlogi prosili nadvojvodo, da to prepreči in da stvar uredi tako, da se posest oceni in jim zemljiško gospostvo izplača ugotovljeno vsoto.¹²⁶

Loško zemljiško gospostvo je v vlogi nadvojvodi (21. septembra 1589) zavrnilo očitke glede namer v zvezi z deželnoknežjim rudarskim regalom v Železnikih; prav tako je označilo kot brezpredmeten strah glede znižanja komornih dohodkov, ker je tako v Loki kot v Železnikih dovolj fužinarjev in trgovcev, ki so katoliškega prepričanja. Odbilo je kot neosnovano zahtevo, da bi zemljiški gospod na osnovi cenitve izgnancem odkupil njihovo posest; to stališče je podprl v intervenciji pri Karlu tudi bavarski vojvoda Viljem, brat freisinškega škofa Ernesta, s poudarkom, da bi bila s takim postopkom zemljiškemu gospostvu prizadeta velika škoda, neposlušnost pa bi bila nagrajena.¹²⁷

Vloga izgnancev vendar ni bila povsem zaman. Nadvojvoda Karel je sicer odločil, da resolucije ne misli umikati, pač pa hoče toliko popustiti, da naj bo posest prodana na osnovi javnega izklica. Po oskrbnikovem nasvetu škofu naj bi bilo imetje prodano na *javni dražbi*; izklicali naj bi jo na treh neposredno si sledečih tedenskih sejmih. Kupci bi morali ustrezati ne samo glede vere, pač pa tudi glede stanu, ker spričo hudih izkušenj

s Siegesdorferji in Raspi ne bi smele priti v poštev plemiške osebe oziroma deželani in njihova služinčad. Najvišji ponudnik naj bi odštel kupnino pooblaščenca, z odbitkom kazni, ki jo je treba poravnati glede na obsodbo. Opolnomočencem naj bi ne dovolili, da prisostvujejo pri izklicu, ker so znani kot nasprotniki katoliške vere in bi lahko izzivali zmedo.

Zemljiško gospostvo se je balo, da bo za prodajo malo zanimanja in da se mogoče ne bo javil noben kupec. Prav tako freisinški škof ni skrival skrbi glede Karlovega opozorila, da ne sme priti pri prodaji do kake občutne kršitve, ker bi sicer moral kot deželni knez nastopiti v obrambo oškodovancev. Freisinška uprava se je namreč bala, da bodo izgnanci iskali v postopku iz same trme in nagajivosti napake, ki jih v resnici ne bo, in da bodo hoteli dobiti za posest tako vsoto, ki je ne bo nihče voljan plačati. V vlogi Karlu se je skušal freisinški škof z ustreznim opozorilom vsem tem nevarnostim vnaprej izogniti. Hkrati je dodal svoj ceterum censeo, da ni mogoče doseči koristi, dokler ukazi ne zažive in izgnanci ne zapuste tega ozemlja.¹²⁸ Vse skupaj je kaj malo zaleglo. Konec maja in v začetku junija je loško gospostvo sicer dalo izklicati celotno posest loških izgnancev, vendar je bil odmev le ta, da so se javile žene izgnancev oziroma njihovi pooblaščenca in zahtevali, da je treba od celote oddeliti tisti del, ki pripada njim in tako preprečiti, da bi kupeci izbirali najlepše dele, njim pa bi ostalo samo kamenje.¹²⁹

Medtem je 1. julija 1590 umrl nadvojvoda Karel, kar je še bolj dvignilo samozavest izgnancev, ki so se hvalili, da so igro dobili, zmedlo pa loškega oskrbnika, ki je iskal navodil in zaslombo pri nadrejenih.¹³⁰

Res so deželni stanovi skušali prva leta po Karlovi smrti za časa regentstva, ki je prevzelo oblast spričo mladoletnosti Karlovega naslednika Ferdinanda, izrabiti nastali položaj v svojo korist. Toda z nastopom jezuitsko vzgojenega *Ferdinanda II.* (1596) so se začeli novi časi. Jeseni 1598 je Ferdinand ukazal deželnoknežjim mestom in trgom, da prenehajo s protestantskim bogoslužjem, obenem pa je nagnal predikante iz svojih dežel. Naslednjega leta (1599) je udaril po meščanih z zahtevo, naj se vrnejo v katoliško vero, ali pa naj zapuste njegove dežele. Stanove je pripravil k molku z grožnjo, da bo obramba proti Turkom poverjena najemniški vojski, s čimer bi plemstvo izgubilo donosna poveljniška mesta.¹³¹

Sprva razmere v loškem gospostvu niso bile izgnancem nenaklonjene. Leta 1592 je namreč freisinški škof oddal loško gospostvo v najem knežu *Ruprehtu pl. Eggenbergu*, ki se ni tako živo zanimal za verska vprašanja svojih podložnikov. Tako je bilo mogoče, da je poveril oskrbniške posle Gabrielu Kupferschieniu, ki je bil kmalu obdolžen, da se nagiba k protestantizmu.¹³² Sledila so ponovna opozorila Eggenbergu s pozivom, naj naredi red.¹³³ Res srečamo 1595 na tem mestu izrazito bojno razpoloženega katolika Jakoba Schreiberja.¹³⁴

Rahljanje freisinške oblasti na tleh loškega gospostva so izgnanci dobro izrabili. Kmalu po 1592 se je vrnil v Loko Gregor Lukančič. Drugi izgnanci so se sicer še vedno držali v neposredni bližini mesta, pač pa je večina njih dnevno hodila v Loko, kjer še vedno ni bila prodana njihova posest.¹³⁵ Kasneje so se pa nekateri izmed njih v Loko sploh naselili. Tako je n. pr. februarja 1600 oskrbnik Schreiber očital Ločanom, da silijo v Loko nazaj taki, ki še trdno vztrajajo pri svojem ter na sestankih, sicer ne v tako velikem številu kot nekoč, pridigajo in berejo prepovedane Lutrove postile.

Tedanje verske razmere v Loki osvetljuje tudi tožba samega mestnega vodstva (15. aprila 1600), da v Loki še žive pristaši krive vere in je nevarno, da bodo odpadli še tisti, ki so od mladih nog zvesti katoliški veri. Močno je bilo namreč čutiti pomanjkanje duhovščine. Beneficiji so bili nezasedeni, bogoslužje se ni opravljalo v redu. Ker je imel mestni prošt v poletnih mesecih polne roke dela pri podružnicah, se n. pr. v tistem času v mestu tudi po 15 tednov ni pridigalo ne maševalo.¹³⁶

Oskrbnik Jakob Schreiber je težko prenašal te razmere. Ko je v začetku 1600 nekaj slišal o Ferdinandovi resoluciji, ki tedaj še ni bila splošno znana, je takoj reagiral. Sklicujoč se na freisinško vrhovno oblast nad loškimi gospostvom, je zahteval od loških protestantov, naj v štirih tednih podajo prisego, sicer bodo za vedno izgnani iz mesta.¹³⁷ Ukaz je naletel pri krivcih samo na posmeh,¹³⁸ za katerega pa ni bilo več prave osnove.

Oprti na ostre Ferdinandove ukrepe, je oskrbnik povabil v Loko deželno-knežjega komisarja, ki je prišel v spremstvu patra rektorja. Dne 13. marca 1600 je komisar sklical na grad Ločane, moške in ženske, hkrati z njimi pa tudi še v Puštalu in Stari Loki živeče izgnance. Spričo odločnega nastopa so prisotni obljubili, da bodo za veliko noč položili prisego in prinesli na grad protestantske knjige, namesto katerih naj bi jim bilo priskrbljeno primerno katoliško čtivo. Ko je prišel neposredno nato Eggenberg v Loko, so tudi njemu loški protestantje obljubili, da so pripravljene sprejeti katoliško vero, razen dveh, ki sta si izprosila rok. Vendar vsi besede niso v polni meri držali. Knjige so sicer res prinesli in jih je dal Schreiber na gradu sežgati. Pač pa so nekateri namerno odpotovali po trgovskih poslih in se tako izmaknili. V odgovor je oskrbnik Schreiber hotel nazorno pokazati, kako gleda oblast na tako ravnanje. Štirim prej trdovratnim luteranom-spreobrnjencem je bil voljan ponuditi mesta prisednikov, zakrknjenim pa bil pripravljen zapečatiti najlepšo posest; obenem je prosil škofa, da poskrbi za duhovščino, ki je v Loki tako nevarno primankuje.¹³⁹

Navzlic vsem ukrepom je bilo luteranstvo pri loškem meščanstvu še dalje toliko zasidrano, da se je *protireformacijska komisija ljubljanskega škofa Hrena* 1601 oglasila tudi v Loki. Sem je prispela iz Kranja 17. februarja. Komisijo je slovesno sprejel novi loški oskrbnik Andrej Albreht pl. Seydelshouen, ki ji je med streljanjem prišel naproti v spremstvu številnih jezdecev. Naslednji dan popoldne je Hren sklical vsaj kakih deset premožnih krivoverskih meščanov na grad, kjer jih je skušal pridobiti za katoliško vero. Res so vsi položili prisego. Kazno je, da so bili med temi meščani predvsem tisti, ki so kot izgnanci živeli v neposredni bližini mesta in ki se spričo položaja v deželi niso več mogli nadejati uspešne pomoči od deželnih stanov. Ko je komisija dala še istega dne javno sežgati protestantske knjige, je ob slovesnem streljanju in v spremstvu loškega oskrbnika zapustila mesto in se napotila proti Ljubljani.¹⁴⁰

Po tem dogodku so se *pračali* v mesto še *zadnji izgnanci*. Na razpolago so podatki za Lenarta Kunstla, Boštjana Križaja in Boštjana Lukančiča. Ko so se mudili v Loki freisinški komisarji, so le-te prosili, da jim oproste denarno kazen, ki je vse dotlej niso poravnali. Prošnja ni bila v celoti uslišana, pač pa je bila kazen znižana; s plačilom 174, 100 oziroma 60 gld. tudi ta ni bila v celoti poravnana.¹⁴¹ Nekdaj tako odločni protestantje so se vdali toliko, da so odslej hodili v cerkev, niso pa prejeli, po besedah bivšega oskrbnika Schreiberja, obhajila.¹⁴² Nekdanji izgnanci so se v Loki

kaj hitro uveljavili, kar je brez dvoma omogočal versko malo zainteresirani Eggenberg. Saj je Eggenberg postavil za loškega oskrbnika samega Jožefa Oberhueberja, ki seveda ni delal težav, ko so loški meščani izvolili za mestnega sodnika nekdanjega izgnanca Lenarta Kunstla.¹⁴³ Izvolitev nazorno kaže na nastrojenost loških meščanov, ki so se, upoštevajoč položaj v deželi, v verskem oziru sicer uklonili, bili so pa še dalje odločni nasprotniki freisinškega zemljiškega gospoda, ki jim je omejeval pravice.

Ko je freisinški škof končno *Eggenbergu odvozil loško gospostvo*, se je položaj v mestu bistveno spremenil. Oskrbniški posli so bili poverjeni freisinškemu eksponentu Fanklu, ki je na škofovo povelje 1605 odstavil mestnega sodnika Lenarta Kunstla in poveril vodstvo sodniških poslov bivšemu katoliškemu sodniku Andreju Haberlu.¹⁴⁴

Verski spori so v Loku sicer prenehali, protestantizem je na tleh loškega gospostva zamrl, pač pa so še dalje ostala živa nasprotja med gospostvom in Loko, ki jih je sprožil sredi verskih borb vsiljeni reverz, proti kateremu se je mesto žilavo borilo tako dolgo, da je moral škof končno 1637 osvojevanje reverza umakniti.

O p o m b e

1. A. Dimitz, *Geschichte Krains* III. 1875. — 2. O. Hegemann, *Die Gegenreformation in Bischoflack*, Jahrbuch der Gesellschaft für die Geschichte des Protestantismus in Österreich, 35. Jahrgang, Wien-Leipzig 1914, 80 strani. — 3. B. Grafenauer, *Zgodovina slovenskega naroda* III. str. 103. — 4. KM, HL 4, fasc. 41, št. 211. — 5. HM, Freising Hochstift, Lit. 367. — 6. B. Grafenauer, o. d., str. 104. — 7. KM, Rep. 53, fasc. 42, št. 6, f. 98. — 8. KM, Rep. 53, fasc. 42, št. 6, f. 103'. 104. — 9. KM, Rep. 53, fasc. 295, št. 35. — 10. KM, HL 4, fasc. 40, št. 206. — 11. KM, HL 4, fasc. 58, št. 202. — 12. A. Dimitz, o. d., str. 115. — 13. KM, HL 4, fasc. 40, št. 206. — 14. O. Hegemann, o. d., str. 58. — 15. B. Arnold, *Die deutsche Freisinger Bischofschronik*, Sechzehntes Sammelblatt des Historischen Vereins, Freising (E.V.) 1929, str. 60. — 16. O. Hegemann, o. d., str. 18. — 17. B. Grafenauer, o. d., str. 100—101. — 18. Prim. B. Grafenauer, o. d., str. 157—158. — 19. KM, HL 4, fasc. 40, št. 206. — 20. KM, HL 4, fasc. 58, št. 202. — 21. KM, HL 4, fasc. 41, št. 210. — 22. KM, HL 4, fasc. 58, št. 202. — 23. O. Hegemann, o. d., str. 9. — 24. Potek procedure dokazuje, da ni točen podatek, ki ga omenja Dimitz in za njim Hegemann, da bi se namreč Ločani z izjemo mestnega pisarja 1575 prostovoljno odrekli vsem verskim novotarijam in tujim predikantom (A. Dimitz, o. d., str. 115; O. Hegemann, o. d., str. 16). — 25. KM, HL 4, fasc. 58, št. 202. — 26. KM, HL 4, fasc. 42, št. 221. — 27. KM, HL 4, fasc. 41, št. 210. — 28. KM, HL 4, fasc. 42, št. 221 iz 1576. — 29. KM, HL 4, fasc. 58, št. 205. — 30. KM, HL 4, fasc. 41, št. 210. — 31. KM, HL 4, fasc. 58, št. 205. — 32. KM, HL 4, fasc. 41, št. 210. — 33. KM, HL 4, fasc. 58, št. 205. — 34. KM, HL 4, fasc. 58, št. 205. — 35. O. Hegemann, o. d., str. 9, 13, 14. — 36. MM, Heck, Frsg., fasc. 142. — 37. A. Dimitz, o. d., str. 117, 118. — 38. A. Dimitz, o. d., str. 118. — 39. KM, HL 4, fasc. 58, št. 205. — 40. S. a., fasc. 54/6. — 41. KM, HL 4, fasc. 58, št. 205. — 42. S. a., fasc. 54/6. — 43. KM, HL 4, fasc. 58, št. 205. — 44. O. Hegemann, o. d., str. 21 in 22. — 45. A. Dimitz, o. d., str. 111—115. — 46. KM, HL 4, fasc. 58, št. 205. — 47. A. Dimitz, o. d., str. 115. — 48. KM, HL 4, fasc. 58, št. 205. — 49. A. Dimitz, o. d., str. 114; O. Hegemann, o. d., str. 25—24. — 50. KM, HL 4, fasc. 58, št. 205. — 51. A. Dimitz, o. d., str. 114; KM, HL 4, fasc. 58, št. 205; fasc. 49, št. 361. — 52. KM, HL 4, fasc. 58, št. 205. — 53. O. Hegemann, o. d., str. 25. — 54. KM, HL 4, fasc. 58, št. 205. — 55. O. Hegemann, o. d., str. 10—11. — 56. B. Grafenauer, o. d., str. 163—164. — 57. KM, HL 4, fasc. 58, št. 205; fasc. 45, št. 273. — 58. KM, HL 4, fasc. 49, št. 361. — 59. KM, HL 4, fasc. 41, št. 210; O. Hegemann, o. d., str. 75—79. — 60. KM, HL 4, fasc. 40, št. 209; O. Hegemann, o. d., str. 31. — 61. KM, HL 4, fasc. 49, št. 361. — 62. KM, HL 4, fasc. 41, št. 210. — 63. O. Hegemann, o. d., str. 26—30. — 64. KM, HL 4, fasc. 41, št. 210; fasc. 42, št. 217. — 65. O. Hegemann, o. d., str. 77. — 66. O. Hegemann, o. d., str. 38—39. — 67. O. Hegemann, o. d., str. 31. — 68. KM, HL 4, fasc. 41, št. 215. — 69. KM, Rep. 53, fasc. 296, št. 27. — 70. O. Hegemann, o. d., str. 31—32. — 71. O. Hegemann, o. d., str. 75—80; KM, HL 4, fasc. 41, št. 215; fasc. 40, št. 206; fasc. 58, št. 205. — 72. KM, HL 4, fasc. 41, št. 210. —

73. KM, HL 4, fasc. 40, št. 208. — 74. O. Hegemann, o. d., str. 35—37. — 75. KM, HL 4, fasc. 41, št. 210. — 76. KM, HL 4, fasc. 40, št. 206; lokalizacija sloni deloma na podatkih iz urbarjev 1560—1604. — 77. KM, HL 4, fasc. 40, št. 206. — 78. KM, HL 4, fasc. 40, št. 206. — 79. O. Hegemann, o. d., str. 41—52; KM, HL 4, fasc. 40, št. 206; S. a., fasc. 54/6. — 80. KM, HL 4, fasc. 40, št. 206. — 81. KM, HL 4, fasc. 40, št. 206. — 82. KM, HL 4, fasc. 49, št. 561. — 83. KM, HL 4, fasc. 40, št. 206. — 84. S. a., fasc. 54/6. — 85. O. Hegemann, o. d., str. 57. — 86. KM, HL 4, fasc. 40, št. 206. — 87. S. a., fasc. 54/6. — 88. KM, HL 4, fasc. 41, št. 215; S. a., fasc. 54/6. — 89. KM, HL 4, fasc. 58, št. 205. — 90. KM, HL 4, fasc. 40, št. 208. — 91. S. a., fasc. 54/6. — 92. KM, HL 4, fasc. 40, št. 208; fasc. 41, št. 215. — 93. KM, HL 4, fasc. 41, št. 215. — 94. KM, HL 4, fasc. 49, št. 561; fasc. 58, št. 205. — 95. KM, HL 4, fasc. 40, št. 208. — 96. A. Dimitz, o. d., str. 155—159. — 97. O. Hegemann, o. d., str. 61. — 98. HM, Freising Hochstift, Lit. 689. — 99. KM, HL 4, fasc. 41, št. 210, 215. — 100. KM, HL 4, fasc. 40, št. 205. — 101. KM, HL 4, fasc. 40, št. 206; fasc. 41, št. 215. — 102. KM, HL 4, fasc. 41, št. 215. — 103. KM, HL 4, fasc. 40, št. 206; fasc. 41, št. 215. — 104. HM, Freising Hochstift, Lit. 689. — 105. KM, HL 4, fasc. 40, št. 206; fasc. 41, št. 215. — 106. KM, HL 4, fasc. 41, št. 215. — 107. KM, HL 4, fasc. 41, št. 215. — 108. KM, HL 4, fasc. 40, št. 206; fasc. 41, št. 215. — 109. KM, HL 4, fasc. 40, št. 206. — 110. KM, HL 4, fasc. 41, št. 215. — 111. KM, HL 4, fasc. 40, št. 206. — 112. KM, HL 4, fasc. 58, št. 205. — 113. KM, HL 4, fasc. 37, št. 201; fasc. 40, št. 205. — 114. KM, HL 4, fasc. 40, št. 206. — 115. KM, HL 4, fasc. 40, št. 206. — 116. KM, HL 4, fasc. 58, št. 205; fasc. 40, št. 206. — 117. KM, HL 4, fasc. 58, št. 205; fasc. 40, št. 206. — 118. KM, HL 4, fasc. 41, št. 210, 215. — 119. KM, HL 4, fasc. 58, št. 205; fasc. 40, št. 206; fasc. 41, št. 210. — 120. KM, HL 4, fasc. 58, št. 205; fasc. 40, št. 206. — 121. KM, HL 4, fasc. 41, št. 215. — 122. KM, HL 4, fasc. 41, št. 210, 215. — 123. KM, HL 4, fasc. 41, št. 215; fasc. 45, št. 282. — 124. KM, HL 4, fasc. 40, št. 206. — 125. KM, HL 4, fasc. 41, št. 210. — 126. KM, HL 4, fasc. 40, št. 206; fasc. 41, št. 215. — 127. KM, HL 4, fasc. 41, št. 215. — 128. KM, HL 4, fasc. 41, št. 215; fasc. 42, št. 221. — 129. KM, HL 4, fasc. 40, št. 206. — 130. KM, HL 4, fasc. 210 z dne 15. februarja 1591. — 131. B. Grafenauer, o. d., IV, str. 15—15, 18—20. — 132. KM, HL 4, fasc. 55, št. 186. — 133. KM, HL 4, fasc. 58, št. 202 za 1595; fasc. 45, št. 264 za 1594. — 134. Fr. Kos, Zgodovinski pobirki iz loškega okraja, IMK II, 1892, str. 5. — 135. KM, HL 4, fasc. 41, št. 214 iz 1596. — 136. KM, HL 4, fasc. 41, št. 210. — 137. KM, HL 4, fasc. 42, št. 217. — 138. KM, HL 4, fasc. 41, št. 210. — 139. KM, HL 4, fasc. 41, št. 210. — 140. A. Dimitz, Historische Notizen aus den im Museal-Archive aufbewahrten Kalendern des Bischofes Th. Chrön, MHK XVII, 1862, str. 18. — 141. KM, HL 4, fasc. 41, št. 214. — 142. KM, HL 4, fasc. 57, št. 201. — 143. KM, HL 4, fasc. 40, št. 208 iz 1605. — 144. KM, HL 4, fasc. 41, št. 210.

Résumé

LA RÉFORME ET LA CONTRE-RÉFORME SUR LE TERRITOIRE DE LA SEIGNEURIE DE ŠKOFJA LOKA

Jusqu'aux années soixante-dix du XVI^e siècle, les sources contemporaines restent muettes sur le mouvement protestant dans la seigneurie de Škofja Loka, ce qui n'est guère surprenant, vu que le catholicisme des dirigeants mêmes de l'évêché de Freising a longtemps manqué de fermeté. Des sources plus tardives nous apprennent pourtant que les doctrines luthériennes ont commencé à s'y propager dans les années soixante, à l'époque de l'épidémie de peste, lorsque les États Provinciaux quittèrent la capitale pour Škofja Loka. Mais l'indécision des catholiques prit fin dès l'installation du nouvel évêque de Freising, Ernest (1566—1612), fils du duc de Bavière et défenseur énergique du catholicisme.

Le développement du protestantisme sur le territoire de Škofja Loka fut influencé par de nombreux facteurs. Tandis que l'archiduc Karl, prince souverain de la province, était un Habsburg et un catholique ardent, les États Provinciaux avaient pris la cause des protestants. Les seigneurs des petits domaines sur le territoire de Škofja Loka (Puštal, Stara Loka, Sentpeter près de Kranj), qui étaient tous partisans du protestantisme, ne manquaient aucune occasion de s'opposer à leur suzerain. Mais les adhérents les plus zélés de la nouvelle doctrine étaient les bourgeois qui voyaient dans ces luttes religieuses une occasion de se débarrasser de leur dépendance envers la seigneurie. Leurs alliés étaient les forgerons de Zelezniki qui désiraient se soustraire à la domination de la seigneurie territoriale. Les paysans balançaient entre les deux camps. Ils n'aimaient pas les bourgeois qui tentaient de monopoliser le

commerce et l'artisanat, et encore moins les nobles, car la répression sanglante des révoltes paysannes était encore dans toutes les mémoires. La plupart des paysans se tinrent donc en dehors du conflit, à l'exception des paysans de Sorško polje où l'esprit de révolte était depuis toujours très vif.

Au cours de 16 années, l'évêque Ernest envoya à Skofja Loka quatre commissions de Contre-Réforme (1573, 1585, 1586, 1588—1589); les trois dernières étaient accompagnées d'un délégué de l'archiduc Karl, parfois aussi d'un délégué du duc de Bavière. A chaque arrivée de la commission, on vit se répéter les mêmes scènes. La commission convoquait surtout les notables, les prêtres et les employés supérieurs de la seigneurie. Tandis que la plupart des prêtres étaient des catholiques modérés, et certains même des zélés, les laïques appartenaient souvent au camp opposé. La commission donnait son attention surtout aux luthériens notoires, quel que fut leur état: il y avait des paysans, notamment certains fermiers de Sorško polje, des forgerons de Zelezniki et de nombreux bourgeois de Skofja Loka. Convoqués en groupe ou individuellement, on essayait de le convaincre soit par la douceur, soit par des menaces, des amendes ou des peines d'emprisonnement. Les conversions étaient rares, souvent même feintes et toujours de courte durée, car les protestants se sentaient soutenus par les Etats Provinciaux qui intervenaient souvent pour adoucir les rigueurs de la commission. Ceux qui lui donnaient surtout du fil à retordre, ce furent les luthériens dirigeants de la ville, presque tous des commerçants et des artisans estimés, qui occupaient en même temps des postes importants dans l'administration municipale. La commission révoquait des juges et désignait les nouveaux candidats, elle destituait des conseillers municipaux et nommait leurs successeurs, en les prenant dans la bourgeoisie qui se donnait au moins l'air d'être catholique. Mais à son prochain passage, la commission avait souvent des déceptions amères.

Les luthériens inébranlables étaient expulsés, s'ils ne partaient eux-mêmes pour se réfugier chez des seigneurs protestants des environs, les Rasp à Stara Loka ou bien au manoir de Puštal où on avait aménagé déjà en 1573, à l'arrivée de la première commission, un oratoire luthérien. La plupart des bourgeois s'acquittaient eux-mêmes du prêche dominical, et les autres assistaient au culte célébré par des prédicants étrangers chez les seigneurs de Puštal, de Medvode et de Brdo. Les exilés continuaient à exercer leurs métiers à la barbe des autorités de Skofja Loka, et ils étaient même favorisés, puisqu'ils étaient libres de toute redevance municipale. Ils s'introduisaient parfois dans la ville même pour y semer l'esprit de la révolte.

La protection des Etats Provinciaux fit dévier la lutte religieuse peu à peu vers la politique. Les bourgeois, qui en avaient assez d'être convoqués par l'intendant au château, s'attaquèrent au problème des instances judiciaires: ils affirmaient que la juridiction dans la ville revenait au seul juge, et que la deuxième instance n'était pas du ressort de l'intendant, mais de celui de l'administration provinciale centrale. Skofja Loka était en passe d'échapper à l'évêque pour ne dépendre que des autorités provinciales; les Etats Provinciaux avaient d'abord acquis à cette cause l'archiduc Karl lui-même, mais celui-ci changea d'idée au moment de la formation de la quatrième commission (1588), et il signa même une résolution enjoignant aux luthériens exilés ou émigrés de Skofja Loka de vendre avant la Saint-Michel de 1589 tous leurs biens sur le territoire de la ville. Cette rigueur enhardit la commission à exiger en mars 1589 du conseil municipal de nouveaux privilèges pour l'intendant: il devait avoir non seulement le droit de convoquer les bourgeois selon son bon plaisir, mais encore celui de s'immiscer dans les affaires de la municipalité en ce qui concerne l'octroi des droits de cité et la vente des immeubles et des terres.

Mais les exilés n'étaient pas pressés de vendre, d'autant moins qu'une vente publique n'éveilla aucun intérêt. Leur confiance en soi augmenta en 1590, au moment de la mort de l'archiduc Karl qui avait été un des partisans les plus zélés de la Contre-Réforme; en 1592, l'évêque de Freising céda la seigneurie de Skofja Loka en bail au prince Ruprecht Eggenberg qui était un catholique assez tiède. Les exilés commençaient à revenir, sans avoir abandonné leurs croyances religieuses.

Mais la situation changea au moment de l'avènement de Ferdinand II (1596) qui avait été élevé par des jésuites; il expulsa tous les prédicants et intima aux bourgeois protestants l'ordre de revenir au catholicisme ou bien de quitter le pays. Puisqu'il savait tenir en respect les Etats Provinciaux, sa menace fut prise au sérieux. Encouragé par ces mesures énergiques, l'intendant de Skofja Loka fit venir un commissaire du souverain qui convoqua en mars de 1600 les protestants les plus obstinés et réussit à leur arracher une promesse d'obéissance. Mais le résultat final laissait à désirer. On avait bien apporté au château les livres protestants que l'intendant fit

brûler, mais certains luthériens s'étaient dérobés en prétextant des voyages d'affaires. Le dernier coup fut frappé par l'évêque Tomaž Hren qui vint en 1601 en personne à Škofja Loka; il fit appeler les derniers récalcitrants — ils n'étaient plus qu'une dizaine — et les mit au pas. On brûla le même jour les livres protestants confisqués, puis la commission quitta la ville, saluée par des salves.

Les derniers exilés regagnèrent la ville. Il avaient réussi à conserver tous leurs biens, et on ne leur fit aucune difficulté; un ancien exilé fut même élu au poste de juge. Leur situation devint plus délicate lorsque l'évêque de Freising retira à Eggenberg la seigneurie de Škofja Loka (1605) et destitua le juge aux tendances protestantes. Les luttes religieuses s'étaient éteintes, mais l'antagonisme entre la municipalité et l'autorité seigneuriale restait aussi vif que par le passé; le conflit ne s'apaisa qu'en 1657, lorsque l'évêque fut forcé d'abolir l'engagement abhorré arraché à la municipalité au temps des luttes religieuses.